

EL CAS ESPANYOL A L'ONU I LA GUERRA FREDA

MERCÈ MORALES MONTOYA¹
Societat Catalana d'Estudis Històrics

Article lliurat el 16 de maig de 2021. Acceptat el 16 de juliol de 2021

RESUM

En complir-se els trenta anys de la fi de la guerra freda, l'article presenta una nova aproximació a com el conflicte internacional va promoure la permanència de la dictadura franquista. En el context de la crisi entre els Estats Units i l'URSS, l'article planteja altres qüestions que varen incidir de manera determinant en els capteniments dels estats membres de l'ONU respecte de la qüestió espanyola, com la manca d'un model de transició política convincent per a les democràcies; la pressió que va generar tant dins la política interna com exterior entre els estats, i la instrumentalització del cas espanyol al Consell de Seguretat de l'ONU dins una conjuntura política inestable. Així mateix, es detallen i analitzen l'actuació i les estratègies en política exterior del govern republicà exiliat i el capteniment i l'evolució de l'oposició antifranquista cap a posicions properes a una entesa amb la monarquia per a una transició pactada. Es posa en relleu l'activitat portada a terme pels governs català i basc, i en quina mesura els conflictes a la Mediterrània, el debat sobre l'energia atòmica i el Pla Marshall varen influir sobre el cas espanyol, en el marc d'un món bipolaritzat.

PARAULES CLAU

ONU, guerra freda, cas espanyol, exili republicà, Joan de Borbó.

1. E-mail: mercedesmorales11@yahoo.es

The 'Spanish Question' at the UN and the Cold War

ABSTRACT

On completing thirty years since the end of the Cold War, the article provides a new approach to how the international conflict fostered the permanence of the Francoist dictatorship. In the context of the crisis between the United States and USSR, the article raises other questions that had a decisive bearing on the behaviour of the member states of the UN regarding the Spanish question. These include the lack of a convincing model for political transition for the democracies: the pressure caused on both the internal and external politics between the states, and the exploitation at the Security Council of the Spanish question within an unstable political conjuncture. Furthermore, it describes in detail and analyses the conduct and political strategies of the exiled Republican government and the behaviour and evolution of the anti-Francoist opposition towards positions closer to an understanding with the monarchy for an agreed transition. It highlights the activity undertaken by both the Catalan and Basque governments and to what extent the conflicts in the Mediterranean, the debate about atomic energy and the Marshall Plan had an influence on the Spanish case, within the framework of a bipolarised world.

KEYWORDS

UN, Cold War, Spanish question, Republican exile, Juan de Borbon.

I. L'ACTITUD DE ROOSEVELT I LA POLÍTICA ANTIFRANQUISTA EN ELS ALBORS DE L'ONU

El febrer de 1945, Iosef Stalin, Franklin D. Roosevelt i Winston Churchill es reunien a Ialta per participar en unes conferències que esdevindrien l'avant-sala del naixement de les Nacions Unides poc després a San Francisco. L'ONU substituïa l'obsoleta Societat de Nacions wilsoniana del món d'entreguerres i, amb el concurs i promoció dels Estats Units i la participació de l'URSS, havia d'esdevenir l'Assemblea representativa mundial de referència, àrbitre i garant de la pau i la seguretat internacionals. El 1919, el Tractat de Versalles, amb la seva devoradora avidesa, no havia donat cap oportunitat a la República de Weimar.

El 1945, l'ONU esdevenia la plataforma que tant hauria d'equilibrar i controlar la voracitat postbèl·lica com assegurar una política de reparacions per als països que havien patit l'ocupació i per als vençuts.

Després de dues guerres mundials en un interval de només vint anys, el món es rearmava encara més poderosament. Els Estats Units i l'URSS apuntalarien la seva força en la supremacia armamentística i el control de l'espai aeri i marítim. La Guerra Civil espanyola havia estat el gran assaig de l'aviació només uns anys abans del llançament de la primera bomba atòmica. Es va ensenyar a un món que no volia mirar el que poc després l'aterriria: l'atac aeri i el seu gran poder de destrucció. La Guerra Civil esdevindria un banc de proves militar i també polític.

L'Espanya franquista, reconeguda per la majoria d'estats entre el febrer i l'abril de 1939, se situava en el nou mapamundi politicomilitar del sud d'Europa i el futur Pla Marshall, arrossegant el seu baptisme per Itàlia i Alemanya, la Falange, i el suport militar i material que havia donat a l'Eix durant la Segona Guerra Mundial. Conscient dels vets ideològics i emocionals, Franco comptava amb la política de no-ingerència que havia caracteritzat les democràcies occidentals. Li beneficiava la tensió creixent entre els Estats Units i l'URSS, sobretot pel que feia a la Mediterrània, i l'ombra d'una nova guerra. La dialèctica democràcia-feixisme aniria perdent pes davant la nova conjuntura política, i el règim es promocionaria com el guardià de l'Occident anticomunista i catòlic, magnificant la posició estratègica d'Espanya a mesura que s'intensificava l'ambient de guerra freda. El 1945 Espanya no tenia un paper estratègic significatiu, atès que el conflicte era aleshores a l'altre extrem de la Mediterrània, als Dardanel·ls. Tanmateix, no trigaria a esdevenir un bastió antisoviètic a tenir en compte davant l'agreujament de la situació grega i l'activitat comunista a França i Itàlia. En poc temps, Gibraltar i el Marroc espanyol, sempre zones d'interès, es revalidarien encara més amb la protecció de l'Europa occidental davant l'avenç del comunisme a Àsia, i en el context de conflictes desencadenats per la crisi araboisraeliana i els inicis de la descolonització.

El triomf aliat i la creació de l'ONU oferien el millor marc a l'oposició antifranquista per posar fi a la dictadura. En l'esdevenidor, no n'hi hauria un altre de similar. L'oposició no tenia cap possibilitat d'enderrocar la dictadura per mitjà de l'acció armada de la resistència sense el concurs de sectors de l'exèrcit. Els generals monàrquics més ben predisposats a un canvi no eren suficients ni tenien prou força per portar a terme un sollevament, per al qual havien de convèncer una oficialitat que, si fracassava, s'exposava a penes d'execució a mort. Les

cèdules clandestines dels partits eren perseguides i desarticulades en un clima de terror persistent. El 1945, el canvi de règim només era possible amb el concurs internacional.

En línies generals, el nucli de la política republicana el continuava formant l'antiga aliança entre republicans, socialistes i nacionalistes, els quals, des de 1939, mantenien distàncies polítiques amb els comunistes del PCE i el PSUC. Tanmateix, el pes dels comunistes era indiscutible, i sectors de l'anarquisme a França i a l'interior (CNT, MLE) estaven disposats a abandonar l'apoliticisme revolucionari i participar en la política de partits. La fragmentació política i la dispersió territorial des de 1939 provocava que sovint les actituds de la militància i alguns dirigents no se sotmetessin a les regles de les secretaries generals i que es produïssin aliances que en altres llocs eren refusades.

Pels nacionalistes catalans, bascos i gallecs que subscriuïen l'autodeterminació com a element central de la seva política, la guerra mundial i l'esperança d'un retorn proper havien estat una nova oportunitat per plantejar les seves reivindicacions i propostes entre les cancelleries, com venien fent des de feia uns anys. La Carta de l'Atlàntic, signada en aigües de Terranova el 14 d'agost de 1941 per Roosevelt i Churchill, reconeixia el dret a l'autodeterminació de les nacions ocupades pel nazisme. El nacionalisme independentista va presentar el seu plet en aquells termes respecte al feixisme espanyol, mentre l'oposició espanyola argumentava de manera similar respecte a l'ocupació d'Espanya pel feixisme internacional, recordant la participació de Hitler i Mussolini en la Guerra Civil.² És durant els anys de la Segona Guerra Mundial que es revalida el pacte de Galeuska i s'entaulen converses amb Armando Cortesao, un dels líders de l'oposició portuguesa a l'exili, amb vista a una possible confederació ibèrica.³ Pel que feia a la col·laboració amb els partits espanyols, el punt mínim per establir aliances era el reconeixement de l'estatut d'autonomia, malgrat que el pacte autonòmic fos considerat insuficient i fracassat per alguns sectors.

2. «Informe sobre la Carta de las Naciones Unidas». Govern de la República Espanyola, sense data [1946]. FUE, Madrid, ARE-PCM, 42/1-43/1.

3. La idea d'iberisme també va ser compartida per alguns republicans i socialistes espanyols en el marc d'una confederació hispanoportuguesa. Vegeu Mercè MORALES MONTOYA, *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*, Barcelona, Editorial Base, 2008, p. 397-398; Jorge de HOYOS PUENTE, «Armando Cortesao en Londres y la comunidad ibérica de naciones: el federalismo en los exilios ibéricos», a H. PAULO; A. PENA-RODRÍGUEZ; C. CLÍMACO i E. CORAZA DE LOS SANTOS [coord.], *Migrações e Exílios no Mundo Contemporâneo*, Universitat de Coïmbra, 2020, p. 63-86.

El debat estat-nació es traslladaria a la configuració de la mateixa ONU, entre altres, per l'Association Française pour les Nations Unies, la British United Nations Association, i la republicana Asociación Española pro Naciones Unidas, representada pel jurista Josep Ramon Xirau. Aquest va defensar la superació de la política d'estat que havia caracteritzat la Societat de Nacions ginebrina, a favor d'una organització veritablement representativa de les nacions i amb autoritat reconeguda perquè les seves resolucions fossin elevades a lleis internacionals.⁴ Els republicans havien acumulat experiències poc grates en les relacions diplomàtiques amb les democràcies a causa del Pacte de No-Intervenció de 1936.

El 8 de maig de 1945, amb la signatura formal de la fi de la guerra mundial, la gran pregunta era si es viuria una nova revalidació d'aquell pacte. Per a una bona part de l'oposició i de l'opinió pública internacional era inconcebible que la dictadura sobrevisqués després d'aquella guerra cruenta de cinc anys, armada ideològicament com un duel a mort contra el feixisme, amb els seus horrors i milions de víctimes. Amb l'esperança cohabitava cert escepticisme i malfiança. Per a alguns polítics republicans, com l'exministre Lluís Nicolau d'Olwer, o el basc Antón de Irala, no era gens clara l'actitud britànica ni la que acabaria per adoptar el nou president nord-americà, Harry S. Truman. Roosevelt havia traspassat l'abril de 1945, i es temia que Truman, sense gaire experiència en política internacional, adoptés actituds conservadores influït pel Pentàgon i la pressió del Partit Republicà al Congrés i el Senat.

Roosevelt, però, ja s'havia manifestat a favor de la no-ingerència el 10 de març de 1945. En les instruccions que el president va donar a Norman Armour, nou ambaixador a Madrid i futur sotssecretari d'Estat, va marcar les línies que caracteritzaria l'administració nord-americana sobre la qüestió espanyola: els Estats Units mantindrien les relacions diplomàtiques formals amb la dictadura, sense que poguessin interpretar-se com una aprovació del règim. Respecte a l'ONU, vaticinava que Espanya no seria admesa. Pel que feia a les relacions econòmiques, aquestes estarien condicionades si es mantenia el caràcter feixista del règim. I respecte a la intervenció dels Estats Units a Espanya, Roosevelt afirmava: «It is not our practice in normal circumstances to interfere in the internal affairs of other countries unless there exists a threat to international Peace. The form of government in Spain and the policies pursued by that Government are

4. Carta de Josep Ramon Xirau a José Giral, París, 16 de desembre de 1945. FUE, Madrid, ARE-PCM, 36/1-37/1.

quite properly the concern of the Spanish people». ⁵ Franco no era una amenaça per a altres estats; en tot cas, només per als espanyols.

Els Estats Units no intervindrien a Espanya si aquesta no era una amenaça real per a la pau. Aquesta seria la política que continuaria Truman i l'argument central i reiterat que sostindrien l'administració nord-americana i el govern britànic a l'ONU. Roosevelt opinava, com la seva dona, l'activa i compromesa Elionor, que el règim franquista era detestable, però desaparegut l'Eix, els reptes i els conflictes ja eren uns altres, als quals se sumava un altre fet determinant: tampoc no hi havia una alternativa convincent per a les democràcies occidentals per substituir la dictadura.

2. SAN FRANCISCO: POLARITAT REPRESENTATIVA I EL VET D'ESPANYA A L'ONU

La convocatòria de San Francisco la primavera de 1945, amb la participació de prop de vuit-cents delegats d'arreu el món, va posar les bases de les Nacions Unides. La política antifranquista va visualitzar les seves fractures i la manca d'un projecte unitari comú, i arribà a la gran cita internacional amb una representació dual. Juan Negrín va viatjar a San Francisco des de Londres en representació del govern de la república, i Indalecio Prieto, des de Mèxic, de la Junta Española de Liberación (JEL), plataforma creada a la capital mexicana a finals de 1943, i amb una delegació a França. Les diferències que des de la Guerra Civil sostenien els dos polítics del PSOE no havien fet més que intensificar-se des de 1939. A la desconfiança cap al sector negrinista comunista, Prieto oferia l'espai socialdemòcrata prooccidental.

L'estiu-tardor de 1944, amb l'alliberament de França, tothom semblava d'acord que la propera fi de la guerra i la futura creació de l'ONU havia d'ésser el revulsiu necessari perquè les forces polítiques es reorganitzessin internament i aclarissin un panorama polític confusionari a causa de la coexistència de fronts, juntes, unions i aliances que operaven de manera paral·lela. S'havia de reduir l'univers de sigles i consensuar un interlocutor vàlid que representés el conjunt

5. Carta de F. Roosevelt a Norman Armour, ambaixador dels Estats Units a Espanya, 10 de març de 1945. FRUS, 1945, vol. V, p. 667 i 668. El contingut de la carta s'havia difós el 1945. Es reproduïx, entre altres, a l'informe «Plan de Acción», que Jaume Miravittles va enviar a Rodolfo Llopis el juliol de 1947. AMTM, Poblet, Fons Miravittles.

de l'oposició. Per assolir-ho s'havien de salvar personalismes i divisions polítiques no resoltes, exacerbades pel marc d'intransigència discursiva que s'havia creat. Es necessitava, per tant, una actitud *superacionista* que facilités el tancament de ferides polítiques i personals i suavitzés posicionaments que semblaven irreconciliables davant el gran repte de fer caure la dictadura.

L'oposició hauria de decidir si aquest interlocutor vàlid eren les institucions representatives de les qual ja disposava o un organisme nou. Malgrat el debat sempre latent sobre la vigència o caducitat de les institucions polítiques republicanes, gairebé ningú no volia destruir l'únic patrimoni legal heretat de la Segona República que representaven l'estat republicà i els governs autònoms. Una altra qüestió era si les institucions havien de reservar-se la capacitat representativa i fer una mena de delegació pactada de l'Executiu a favor d'organismes representatius nous creats pels partits, solució que permetia la cohabitació d'ambdues fórmules. Sense possibilitat de celebrar eleccions, tant el govern institucional podia semblar obsolet com que els dels consells, juntes i aliances s'atorguessin una representació que no tenien si no eren el resultat d'una àmplia concentració de forces.

Amb una política centrada en el concurs internacional, era clau per a l'oposició que se la visualitzés com una força prou àmplia i inclusiva per dirigir la transició democràtica. Finalment, es va optar per la via institucional amb el propòsit de constituir un govern de concentració. Semblava la solució més plausible en un moment en el qual coincidien alhora diverses aliances i juntes. Tanmateix, mai no va ser una solució reconeguda de manera unànime, ni a l'exili ni a l'interior. El gener de 1945 s'havia fet un assaig de reorganització institucional. Martínez Barrio havia convocat Corts a Mèxic amb l'objectiu d'elegir un nou president del govern. Les Corts es varen reunir, però l'elecció no va tirar endavant a causa principalment de l'oposició dels socialistes de Prieto, que miraven de potenciar la JEL, i del grup de diputats catalans, bascos i gallecs, que volien que es recongués el dret a l'autodeterminació. Aquest fet va comportar a la pràctica que Negrín i Prieto es presentessin paral·lelament a San Francisco.

La primavera de 1945, l'únic govern consolidat era el basc, presidit per José Antonio Aguirre. El president de la Generalitat, Josep Irla, havia fet un intent d'aplegament l'octubre de 1944 amb la creació del Consell Assessor de la presidència, molt discutit i sense gaires suports, més enllà d'ERC, l'ACR de Nicolau d'Olwer i la Lliga Republicana de Felip de Solà i Cañizares. L'endèmica manca de tresoreria del govern català des de 1939 tampoc no li va permetre dissenyar una actuació més eficaç ni a Catalunya ni a l'exili. A diferència dels

recursos amb els quals comptaven els governs basc i espanyol i la JEL de Prieto, el català era absolutament deficitari i dependent de l'espanyol. A finals de 1944, Aguirre ja havia fet un gir a la seva política i, abandonant posicions nacionalistes més radicalitzades, va optar per donar el seu concurs als republicans espanyols. Des de la França alliberada, Josep Irla també es mostrava decidit a donar suport a un nou govern republicà. En aquella hora decisiva, les institucions republicanes feien un pas al front i es revalidaven com a òrgans representatius.

Aguirre i Irla es varen reunir a París a primers de maig de 1945. El president basc es va comprometre a exercir de mediador entre la Generalitat i el Consell Nacional de Londres de Carles Pi i Sunyer, amb l'objectiu que Irla pogués formar un nou govern i posés fi a la dualitat creada entre la institució i el consell. Així mateix, Irla va delegar en Aguirre la representació catalana a San Francisco. L'11 de maig, el *lehendakari* volava a la ciutat californiana. Com va informar a Irla, va intentar conciliar posicions entre Negrín i Prieto sense èxit.⁶

Prieto havia confeccionat un memoràndum perquè fos difós a San Francisco: hi denunciava la dictadura i demanava el trencament de relacions diplomàtiques.⁷ Les seves entrevistes amb Ezequiel Padilla, ministre d'Afers Exteriors de Mèxic, varen culminar amb la presentació d'una esmena per part del delegat mexicà, Luis Quintanilla, que obrí el debat. Es proposava que no s'admetessin estats a l'ONU amb règims establerts amb l'ajut militar dels que havien lluitat contra la democràcia, en una clara al·lusió a Espanya. Per la seva part, Negrín i Julio Álvarez del Vayo s'entrevistaren amb el delegat soviètic, Viacheslaw Molotov, perquè fos l'URSS qui encapçalés la seva proposta. Molotov es va mostrar evasiu. No era el moment oportú.⁸ Aquest arribaria dos mesos després.

En aquell punt de partida de les Nacions Unides, i malgrat els problemes que acumulava la política antifrancuista, es va assolir un primer èxit contra la dictadura: la condemna del règim i el vet a l'entrada d'Espanya a l'ONU, cosa que suposava també eliminar-la d'altres organitzacions internacionals com el Banc Mundial o el Fons Monetari Internacional. Per a aquells que esperaven una

6. Carta de José Antonio Aguirre a Jesús María de Leizaola, 11 de juny de 1945. ANV, Artea. GE-647-2.

7. Anava signat per Álvaro de Albornoz, Félix Gordón Ordás, Antoni M. Sbert i Fernando de los Ríos, entre altres. Els citats varen viatjar amb Prieto a San Francisco. Document transcrit a José María DEL VALLE, *Las instituciones republicanas en el exilio*, París, Ruedo Ibérico, 1976, p. 91-102.

8. API, Madrid, FJE-MAE, leg. 6.1.4.

intervenció més decidida per part dels aliats, aquella condemna política fou una mesura insuficient. La Carta de les Nacions Unides en preveia tres: trencament de les relacions diplomàtiques, interrupció total o parcial de les relacions econòmiques, i actuació militar. Aquesta darrera va ser descartada de bon principi pels Estats Units i la Gran Bretanya, i s'intentarien les altres dues.

3. POSTDAM: STALIN I LA PROPOSTA DE TRENCAMENT DIPLOMÀTIC

El 17 de juliol de 1945, Churchill, Truman i Stalin es reunien a Postdam per resoldre, entre altres, les friccions sorgides a causa del repartiment territorial dels estats de l'Europa oriental, ja en part sota influència soviètica. Aquell juliol, el triomf dels laboristes a les eleccions britàniques i el govern provisional de De Gaulle afavorien l'oposició antifranquista en un clima d'eufòria postbèlica general. Els laboristes de Clement Attlee, que substituï Churchill a la conferència, havien fet de la causa espanyola bandera de la campanya electoral. Les eleccions franceses anunciades per a l'octubre preveien el triomf de les esquerres. Guanyades pel partit comunista (PCF) de Maurice Thorez, es va formar un govern de coalició amb el centrista Moviment Republicà Popular (MRP) de Georges Bidault, i els socialistes de la Secció Francesa de la Internacional Obrera (SFIO), de Daniel Mayer i Léon Blum. El nou govern de concentració fou el primer de les democràcies occidentals que prengué l'acord de trencar les relacions amb Franco. Les esquerres governamentals, liderades pels comunistes, pressionaven en un clima popular favorable perquè s'adoptessin mesures més dures contra la dictadura.

La conferència de Postdam no va aportar noves mesures sobre el plet espanyol. Fou una ratificació del vet d'Espanya a les Nacions Unides i una nova condemna política al règim franquista. Tanmateix, s'havia produït un fet important. Stalin havia introduït la qüestió espanyola a la primera sessió plenària, plantejant-la com un afer irresolt que no podia relegar-se a un assumpte intern, atesa la participació del nazisme alemany i del feixisme italià tant en el seu origen com durant la guerra mundial. A la tercera sessió, el president soviètic va parlar obertament del trencament de les relacions diplomàtiques. Gran Bretanya i els Estats Units no varen secundar la proposta, però s'obrí el camí tant per adoptar mesures sancionadores contra el règim com perquè el cas espanyol formés part dels afers del futur Consell de Seguretat de l'ONU.

Els favors proaliats del franquisme en el darrer curs de la guerra mundial no farien oblidar fàcilment els serveis prestats a l'Eix durant la sospitosa nobel·ligerància de 1940-1943. Encara el 1944, Franco promocionava la marxa a Alemanya de mà d'obra espanyola per contribuir al desesperat esforç de guerra d'Albert Speer i Fritz Sauckel al pla Aktion 44 de l'Organisation Todt.

Després de San Francisco i Postdam, resoldre el problema de la representació espanyola era una qüestió peremptòria que no podia dilatar-se més. El 2 d'agost finalitzava la conferència de Postdam, i el 17 es reunien les Corts a Mèxic amb la participació de prop de cent quaranta diputats. Diego Martínez Barrio va ser elegit president de la república i Negrín va dimitir. L'exministre republicà José Giral va ser cridat a formar el nou Executiu. En poc més de tres setmanes, Giral va enllestir el govern de concentració que, amb incorporacions posteriors, esdevindria dels més amplis de la república, amb presència de republicans, socialistes, nacionalistes, comunistes —a partir de març de 1946—, anarquistes, catòlics i un general.⁹ Entre el 7 i el 9 de novembre, les Corts li donarien el vot de confiança.

L'únic govern que encara no havia resolt la formació del seu Executiu era el de la Generalitat. Malgrat que el juny s'havia dissolt el Consell de Londres i Carles Pi i Sunyer s'inscriví en l'esfera de la Generalitat com a delegat d'Irla per a la formació del nou govern cercant consensos, a primers de setembre la situació continuava estancada. Les reticències en l'espai nacionalista cap a ERC, així com el dur enfrontament entre socialistes i els comunistes del PSUC ho dificultaven. Arribats en aquell punt, el president Irla havia de prendre una decisió. O nomenava els seus consellers, tot i no haver aconseguit el govern d'àmplia representació que preconitzava, o assumia el fracàs de la política unitària d'ERC al capdavant de la Generalitat. Pressionat per la constitució del govern Giral a l'agost, i pel mateix Aguirre, el qual havia promès a Irla ajut econòmic per arrencar el nou Executiu, Irla formava govern el 14 de setembre.¹⁰ Des de

9. Els ministres foren Álvaro de Albornoz, Augusto Barcia, Manuel Torres Campaña, Ángel Ossorio y Gallardo, substituït per Rafael Sánchez-Guerra després del seu traspàs aquell 1945, Fernando de los Ríos, substituït per malaltia per Enrique de Francisco, Miquel Santaló, Manuel Irujo, Lluís Nicolau d'Olwer, que deixà el govern, en fer-se càrrec de l'ambaixada espanyola a Mèxic, Alfonso R. Castelao, Trifón Gómez, Horacio Prieto, José Leiva i el general Sarabia. Santiago Carrillo s'hi va incorporar el març de 1946.

10. Els consellers del nou govern foren Carles Pi i Sunyer, Pompeu Fabra, el poeta Josep Carner, Antoni Rovira i Virgili i Joan Comorera. El 1946 s'hi incorporarien Manuel Serra i Moret i Pau Padró.

la seva constitució va ser objecte d'una forta oposició, tant per part de sectors nacionalistes com socialistes, i malgrat la seva ampliació l'any següent amb la Unió de Rabassaires i la incorporació del socialista Manuel Serra i Moret, les relacions no millorarien.

Al marge de la política catalana, l'arribada del nou govern va ser saludada per l'espanyol i el basc que, al llarg de la presidència de José Giral (agost 1945 -gener 1947), varen actuar en un clima de col·laboració política i econòmica estable. Giral s'havia compromès amb els nacionalistes bascos i catalans a preservar l'estatut i deixava la porta oberta a una possible federació. En la correspondència sostinguda es feia referència a aquell compromís: «Al restablecer las libertades españolas, procurará [el govern] a los legítimos anhelos del pueblo catalán el cauce que merecen»,¹¹ escriuria a Irla. Una mostra d'aquella voluntat fou la Junta Permanent de l'Estat, en la qual participaven en paritat amb el govern espanyol la Generalitat i el govern basc.

4. REPÚBLICA, MONARQUÍA, FRANCO? ELS DUBTES SOBRE LA TRANSICIÓ ESPANYOLA I LA PROPOSTA DEL LABORISME ANGLÈS

La tardor-hivern de 1945, el govern republicà es mobilitzava per trobar consensos entre les diplomàcies perquè el plet espanyol formés part de l'agenda de la primera gran Assemblea General de l'ONU que havia de celebrar-se el gener-febrer de 1946 a Londres. El 17 de desembre, Giral s'adreçava a tres dels ministres més influents de la política internacional: el comissari d'Exteriors de l'URSS, Viacheslaw Molotov; el ministre d'Estat anglès, Ernest Bevin, i el secretari d'Estat nord-americà, James F. Byrnes. Se sol·licitava el reconeixement oficial del govern republicà per part de l'ONU i el trencament de les relacions diplomàtiques amb Espanya, i s'assegurava el compromís del govern de convocar eleccions generals al seu retorn.¹²

11. Carta de José Giral a Josep Irla, París, 17 d'abril de 1946. FUE, Madrid, ARE-PCM, 42-1.

12. Comunicat de José Giral adreçat al comissari d'Exteriors de la URSS, Viacheslaw Molotov; al ministre d'Estat britànic, Ernest Bevin, i al secretari d'Estat nord-americà, James F. Byrnes, 17 de desembre de 1945. FUE, Madrid, ARE-PCM, 735/1-1/13-2.

En un intent de revocar la política no intervencionista, el govern recordaria a les democràcies que havien intervingut a Holanda, Noruega, Bèlgica, Txecoslovàquia i Abissínia «sin que ello fuera ocasión de escándalo, ni considerado como una injerencia de las potencias en los asuntos interiores de los pueblos».¹³ Per afavorir la política angloamericana, Giral posava en valor el caràcter moderat del seu govern, amb tres ministres catòlics, la presència de l'anarquisme polític, i l'absència de comunistes, fet que suposava un obstacle en les relacions amb l'URSS.

El discurs republicà no va fer gaire efecte en l'administració nord-americana, en la qual el pes del Departament de Defensa condicionava les decisions polítiques del Departament d'Estat. Per a aquest últim, l'objectiu era evitar l'avenç del comunisme a Espanya, que tant podia expansionar-se perquè el règim no es liberalitzés com per l'establiment d'un govern democràtic massa decantat a l'esquerra, com a França. El temor a desordres públics violents, àdhuc una nova guerra civil, es relacionava amb la penetració comunista a la península.

La política britànica va involucrar-se més amb l'oposició antifranquista cercant un model de transició política que afavorís un clima polític estable. L'opció més plausible per al govern britànic era una entesa entre republicans i monàrquics, entesa que encara era lluny de formalitzar-se i que obligava a reformular el discurs sobre el retorn de la Segona República a favor d'una possible transició monàrquica.¹⁴ Els laboristes varen donar suport a l'Alianza Nacional de Fuerzas Democráticas (ANFD),¹⁵ plataforma creada el 1944 a Madrid i amb un comitè a Brighton presidit per Wenceslao Carrillo. L'integraven membres d'Unión Republicana i Izquierda Republicana a l'entorn del Movimiento Republicano Unificado, militants del PSOE, i afiliats a la UGT i la CNT-MLE. L'ANFD havia establert diversos contactes amb monàrquics com el duc d'Alba i alguns generals proclius a Joan de Borbó per arribar a un pacte.

13. DEL VALLE, *Las instituciones de la República*, p. 148-149.

14. Informe sobre política espanyola enviat al Ministeri d'Afers Estrangers francès. Sense signatura, Londres, 11 de setembre de 1945. AMAE, París, Archives Diplomatiques, Sèrie Z, Europe 1944-1949.

15. Així ho constataven Lizaso i Pi i Sunyer el febrer de 1946. Vegeu *Memorandum presentado a la consideración del Excmo. Sr. Don José Antonio Aguirre, presidente del Gobierno de Euskadi*. Sense signar [José Ignacio de Lizaso], Londres, 6 de febrer de 1946. ANV, Artea, GE-651-7. Carta de Carles Pi i Sunyer a Josep Tarradellas, a París, Londres, 4 de febrer de 1946. AMTM, Poblet, Fons Carles Pi i Sunyer.

Des de 1939 s'havia contemplat la col·laboració amb els monàrquics. Durant la Segona Guerra Mundial, la Unión Nacional Española (1941) promoguda pel PCE havia cercat la seva inclusió, fins que va donar un nou gir a la seva política a les acaballes de l'any següent. Prieto ja se n'havia manifestat partidari el juliol de 1942, a Mèxic,¹⁶ i la promocionaria l'any següent amb la constitució de la JEL. Amb la formació del govern republicà i la dissolució de la junta prietista, Prieto defensaria aquesta via a la reunió de les Corts del 8 de novembre de 1945 i ja no l'abandonaria fins al 1951. A la política catalana, s'havia fet algun contacte amb l'ANFD a través de Miquel Coll i Alentorn, d'UDC, que sembla que no tingué més recorregut. Entre 1946 i 1947, seria l'MSC de Josep Pallach el que, públicament, apareixeria més receptiu. En general, la condició que posaven socialistes i republicans era que la monarquia només podia instaurar-se com a forma de govern després d'un plebiscit. A Itàlia, s'havia resolt de manera favorable a la república.

La solució republicana fonamentada en el retorn de la Segona República era vista amb reticència. El 1945, la desconfiança cap als republicans persistia sis anys després de la Guerra Civil, i malgrat que Giral no es cansava d'assegurar que volia promocionar una política de pau i reconciliació,¹⁷ es mantenia la idea que el retorn de la república podia encendre de nou el foc de la guerra a Espanya. En aquest sentit s'havia expressat Sir Alexander Cadogan, delegat permanent del Regne Unit a l'ONU, a l'ambaixador de l'URSS a Londres,¹⁸ afirmació que esdevindria recurrent. Tampoc el ministre laborista Ernest Bevin veia clar com la república podria substituir Franco. Com va assegurar al ministre d'Afers Estrangers Georges Bidault el febrer de 1946: «Si l'exèrcit espanyol creu que es necessari elegir entre Franco i la república, no serà la república l'elegida, i amb el temps, Franco sortirà reforçat. Després de la sortida de Franco, serà necessari un període de transició. ¿Serà la monarquia qui assegurarà aquesta transició?».¹⁹

16. Indalecio Prieto, «Propuesta de un plebiscito para resolver el caso de España», conferència pronunciada a l'Havana el 13 de juliol de 1942, a *Discursos en América. Con el pensamiento puesto en España*, Mèxic, DE, Federació de Juventudes Socialistas de España, 1944.

17. Vegeu, entre d'altres, el comunicat del president del govern, signat a París, el 9 d'abril de 1946. FUE, Madrid, ARE-PCM, 43/2/44-1.

18. Carta de Massigli, ambaixador francès, a Londres. Londres, 6 de setembre de 1945. AMAE. París, Archives Diplomatiques, Série Z, Europe 1944-1949.

19. Declaracions d'Ernest Bevin a Georges Bidault, 18 de febrer de 1946. AMAE, París, Archives Diplomatiques, Europe 1944-1949.

Els dubtes britànics sobre la transició espanyola no exclouïen el capteniment que pogués adoptar Joan de Borbó, malgrat les manifestacions que havia fet a Lausana el març de 1945 a favor d'una monarquia fonamentada en l'estat de dret. En el món republicà, la monarquia no era encara una alternativa. Havia estat bel·ligerant posicionant-se al costat de Franco durant la guerra i, per a catalans, bascs i gallecs, no garantia l'autonomia.

A Washington, la política republicana no obtingué gaires més èxits. James F. Byrnes ja s'havia manifestat a favor de la no-intervenció en unes declaracions al Consell de Seguretat de l'ONU el 31 d'octubre de 1945: «La política de no-intervenció en els afers interns d'un estat no significa l'aprovació d'un règim tirànic», afirmaria.²⁰ La identificació amb els *rojos* i articles com el del corresponal del *New York Post* a Espanya, Sam Boal, «Inside Franco Spain», no ajudaven. Boal afirmava que els comunistes eren l'organització antifranquista més important de l'oposició i que alguns partits només estaven formats «per un home i la seva dona»: «The left is dominated by the Communist, by far the strongest left party in Spain. Splintering off from the Communist are a banling number of Trotskyists, Anarchist, Christian Socialists and other parties, some so small as to be composed apparently of a man and his wife».²¹ Pel que feia a la resistència catalana i basca, comentava: «In the north—in Catalonia and the Basque country— left-wing parties are separatist. They feel that the Basque country, with its own language, actually is not Spanish at all».

Franco no agradava, però tampoc l'oposició els semblava convincent. Giral amb Fernando de los Ríos, ministre d'Estat, i Juan Meana, l'home de Giral a Washington, mantindrien diferents entrevistes amb Dean Acheson, sotssecretari d'Estat, el director Unra Lehman, i un home clau de l'administració nord-americana a Europa, Paul T. Culberston, responsable d'Europa occidental. L'estratègia que els va plantejar Giral consistia a acorralar el règim entre la pressió diplomàtica exterior i la resistència armada de la guerrilla a l'interior, alimentada pels maquis que eren a França,²² la qual estava disposat a promocionar. Giral era

20. Discurs de James F. Byrnes. Reproduït a l'acta de la reunió del Consell de Seguretat de l'ONU, Nova York, 17 de juny de 1946. ONU, S/RES/1-15. S/PV 46.

21. Sam Boal, «Inside Franco Spain», *New York Post*, 26 de novembre de 1945.

22. Entrevista entre Achetson, Culberston, Giral i Meana, Washington, 6 de febrer de 1946, FRUS, vol. V, 1946, 852.00/2-646, p. 1036-1037. Telegrama de Fernando de los Ríos a José Giral, a Mèxic, DF. Nova York, 25 de desembre de 1945. FUE, Madrid, ARE-PCM, 44/1-45/7.

conscient que les possibilitats reals de la guerrilla eren desproporcionades. La proposta no els va acabar de convèncer —pensaven en el fracàs de l'Operació Banana de l'OSS, potser?— i Giral va marxar sense veure acomplert cap objectiu, ni ser reconegut pels Estats Units ni que aquests emprenguessin accions diplomàtiques contra Franco.

Davant l'actitud dels governs britànic i nord-americà, la de l'Executiu francès permetia albirar certes esperances. A més de trencar les relacions diplomàtiques amb Franco, va reconèixer, oficiosament, el govern republicà, al qual va donar permís per establir-se a París. Així mateix, el 23 de desembre de 1945, Bidault adreçava una nota als governs Truman i Attlee en la qual proposava que el cas espanyol entrés al Consell de Seguretat de l'ONU i resolgués el trencament de relacions diplomàtiques amb Espanya i el reconeixement oficial del govern republicà a l'exili. L'URSS va acceptar-ho, mentre que els Estats Units i Gran Bretanya s'hi varen manifestar en contra.²³ Entre els països del nord d'Europa, Giral comptava amb el suport de Noruega. El delegat a l'ONU, Erik Colban, havia format part del comitè de No-Intervenció durant la Guerra Civil i tindria un paper actiu en l'Assemblea que anava a celebrar-se a Londres.

La política exterior republicana no va acusar tants problemes amb els països de l'Est europeu i Llatinoamèrica. A primers de desembre de 1945, s'esperava que Polònia, Txecoslovàquia, Romania i Bulgària reconeguessin el govern republicà en els propers mesos. A l'Amèrica Llatina comptava amb el reconeixement explícit de Mèxic, i el de Veneçuela des del novembre, i no trigarien els de Panamà i Guatemala. Les conseqüències econòmiques que representava per a Espanya la decisió del govern veneçolà eren importants. Veneçuela era una plaça d'aprovisionament de petroli de primer ordre i una escala per als transatlàntics espanyols que ja havia estat suprimida. El govern de Perú havia expressat l'agost de 1945 que proposaria a la resta de repúbliques americanes que trenquessin les relacions amb Franco,²⁴ i les negociacions amb Costa Rica, Xile i Uruguai marxaven per bon camí. Per contra, els estats més favorables a l'Espanya franquista eren Argentina, Brasil, Colòmbia i les dictadures centreamericanes.

23. «Espagne. Politique Extérieure. Attitude des Alliés à l'égard du Gouvernement Franco. 1 août 1946 - 31 mars 1947», p. 117-127. AMAE, París, Archives Diplomatiques, Europe 1944-1949. Espagne, núm. 69.

24. «Información». Barcelona, 19 d'agost de 1945. ANV, Artea, GE-663-2.

5. ASSEMBLEA GENERAL DE L'ONU A LONDRES: ELS SUPORTS REPUBLICANS A AMÈRICA LLATINA I L'EUROPA DE L'EST

Després de setmanes d'intenses gestions per part del govern Giral amb el concurs actiu del govern basc i les seves delegacions, el cas espanyol anava a debatre's a les Nacions Unides a l'Assemblea que havia de reunir-se a Londres els mesos de gener i febrer. Si el 1945, la delegació mexicana havia estat l'encarregada d'introduir el cas espanyol a San Francisco, i Stalin a Postdam, el febrer de 1946 serien els delegats de Panamà Roberto Jiménez i Ricardo J. Alfaro, ministre d'Exteriors, i el delegat de Noruega, Erik Colban. Dels estats membres, els llatinoamericans amb poques excepcions, i els de l'est d'Europa protagonitzarien la defensa dels republicans a l'Assemblea.

El 9 de febrer de 1946 es plantejava el cas espanyol al comitè general reunit al Center Hall de Westminster. El delegat panameny, Roberto Jiménez, havia presentat una proposició, aprovada el 7 de febrer, que sol·licitava la ratificació de les resolucions de San Francisco i Postdam i la ruptura de relacions diplomàtiques amb la dictadura. Al seu torn, Erik Colban havia proposat l'esmena que convidava els estats membres a ser fidels «a l'esperit i la lletra» que havia estat causa del vet de les Nacions Unides a l'Espanya franquista. Considerava que s'havien de portar a terme accions concretes més enllà d'una expressió de condemna. La delegació francesa representada per Bidault, la d'Uruguai per Maceachen, i la de Veneçuela per Lameda varen donar suport a la proposició, mentre el delegat de Mèxic, Córdova, sol·licitava així mateix el reconeixement oficial del govern Giral.²⁵

El delegat britànic, el capità Francis Noel Baker, diputat laborista, va donar suport a la proposta de mantenir-se fidel a l'«esperit i la lletra» de les condemnes de San Francisco i Postdam, com havia proposat Colban. Després de tot, aquestes no comprometien en excés, atès que la ruptura de les relacions amb Franco es deixaven a la decisió de cada govern. Si se sumà a aquella proposta, no va cedir pel que feia a la intervenció a Espanya. El govern anglès «espera confiado que haya cambios próximos en España [...] Esperamos ver en España, como

25. Acta de la sessió plenària de l'Assemblea General de l'ONU, Londres, 9 de febrer de 1946. ONU, Nova York. A/RES/29 (I). A/PV 26. El govern Giral va editar-ne una síntesi, *El problema de España ante el mundo internacional*, República Española, Ministerio de Estado, 1946. AMTM, Poblet,

resultado de estos cambios, un Gobierno elegido por métodos democráticos y fundado en la voluntad libremente expresada del pueblo español».²⁶ Noel Baker contemplava una aliança republicanomonàrquica que, potser massa optimista, creia que es podria resoldria en un breu temps.

L'ofensiva més potent contra la dictadura la varen protagonitzar els països de l'Est. El delegat txecoslovac, Duchacek, va demanar una actuació contundent: «El régimen de Franco, que no es sino la creación de dos criminales —Hitler y Mussolini— ha sobrevivido a la derrota del nazismo y del fascismo. Sin el Eje, el régimen de Franco, no habría podido nacer ni mantenerse. ¿Cómo es posible que ese régimen siga en el poder? [...]».²⁷ Duchacek va denunciar que Espanya era un refugi per al nazisme i va acusar les democràcies occidentals de fer un doble joc: «No es posible que estados miembros de la Organización sigan dos políticas diferentes en sus relaciones con España: una política enérgica colectivamente y una política enteramente distinta aisladamente».²⁸ Pel maig, el partit comunista guanyaria les eleccions generals txecoslovaques.

El bielorús Kiselev intervingué en termes semblants, a més de posar l'accent en l'ajut de Franco a l'Eix, va acusar la División Azul i altres cossos voluntaris destinats a Bielorússia, de l'assassinat de civils durant la guerra. Era ben present el record de l'ocupació i dels camps nazis, com el de Maly Trostinets, que havien deixat enrere milers de víctimes. Per la seva part, Leontic, delegat de Iugoslàvia, va recordar com molts compatriotes seus varen formar part de les Brigades Internacionals durant la Guerra Civil —el primer ministre del país, Josip Broz Tito—, i demanava als estats membres que donessin suport als demòcrates espanyols amb més que paraules. Varen votar a favor de l'esmena noruega i la proposta panamenya, 45 països,²⁹ i en contra només dos: les dictadures del

26. Acta de la sessió plenària de l'Assemblea General de l'ONU, Londres, 9 de febrer de 1946. ONU, Nova York. A/RES/29 (I). A/PV 26, p. 197.

27. *El problema de España ante el mundo internacional. Resolución aprobada por la 1ª Asamblea General de las Naciones Unidas. Texto y discusión de la misma*, Madrid, Ministerio de Estado, 1946, FUE, Madrid, A/40.

28. *Ibid.*

29. Aràbia Saudita, Argentina, Austràlia, Bèlgica, Bolívia, Brasil, Bielorússia, Canadà, Colòmbia, Costa Rica, Cuba, Dinamarca, República Dominicana, Egipte, Equador, Estats Units, Etiòpia, França, Guatemala, Haití, Holanda. Índia, Iran, Iraq, Iugoslàvia, Libèria, Luxemburg, Mèxic, Nova Zelanda, Noruega, Panamà, Paraguai, Perú, Polònia, Regne Unit, Síria, Sudàfrica, Turquia, Txecoslovàquia, Ucraïna, URSS, Uruguai, Veneçuela Xile i Xina.

Salvador i Nicaragua.³⁰ Els republicans havien donat un pas més a l'ONU (resolució 32) que condemnava un cop més la dictadura franquista, i recomanava encara de manera tímida la ruptura de relacions diplomàtiques.³¹

6. LA *NOTA TRIPARTIDA*: DECLARACIÓ EXPRESSA DE NO-INTERVENCIÓ

No havia transcorregut un mes de la resolució de l'Assemblea que el cas espanyol va tornar a irrompre a l'esfera internacional, per primera vegada al marge de l'ONU. Després de la recomanació del 9 de febrer, el ministre d'Exteriors francès, Georges Bidault, pressionat pels partits d'esquerra, va demanar a britànics i nord-americans que prenguessin mesures més concretes contra Espanya. Confessaria a Bevin que li resultava molt difícil presentar davant l'opinió pública una resposta tèbia sobre el cas espanyol i que necessitava fer algun gest públic.³² Uns dies després, el 22 de febrer, la justícia franquista executava Cristino García juntament amb nou guerrillers. García havia estat tinent coronel de les FFI en l'alliberament de França, i el govern francès i diferents col·lectius n'havien demanat l'indult sense èxit. Els afusellaments varen causar moltes protestes, entre altres, als països d'òrbita socialista, com Iugoslàvia, Polònia, Bulgària, Romania i Txecoslovàquia. Cinc dies després, el govern francès prenia l'acord de tancar la frontera amb Espanya, decisió que es va fer efectiva l'1 de març.

A l'altra banda de l'Atlàntic, el Ministeri de Defensa nord-americà havia elaborat un informe, conegut com a Pincher Plan, en el qual s'assegurava que França cauria en poc temps davant un atac de l'URSS i que els soviètics podien arribar en poc més de dos mesos a Gibraltar i tancar l'estret. Era necessari prendre posicions defensives a Itàlia i Espanya. El present anticomunista s'imposava al «passat» feixista, però aquest encara donava senyals de vida. James F. Byrnes va comentar a Ernst Bevin que el Departament d'Estat nord-americà anava a publicar el *Llibre*

30. Telegrama de Fernando de los Ríos a José Giral. FUE, Madrid, ARE-PCM, 44-1/45-7. Acta de la sessió plenària de l'Assemblea General de l'ONU, Londres, 9 de febrer de 1946. ONU. A/RES/29 (I). A/PV 26, p. 197-198.

31. *El problema de España ante el mundo internacional. Resolución aprobada por la 1ª Asamblea General de las Naciones Unidas. Texto y discusión de la misma*. República Española, Ministerio de Estado, 1946. Document A/40, p. 13.

32. Informe de l'entrevista mantinguda entre Georges Bidault i Ernest Bevin a Londres, 18 de febrer de 1946. AMAE, París, Archives Diplomatiques, Europe 1944-1949.

Blanc, quinze cartes que comprometien Franco seriosament amb l'Eix.³³ Byrnes havia ideat una solució que també donaria resposta a la petició de Bidault. Les cartes, juntament amb una nota pública conjunta, haurien d'exercir pressió sobre Franco i promoure canvis per a la democratització del país.

El 4 de març es donava a conèixer el contingut de la *Nota tripartida*, signada pels Estats Units, Gran Bretanya i França. Els respectius governs es ratificaven en la no-ingerència, i suggerien la constitució d'un govern de transició —suposadament un directori militar— que hauria de convocar unes eleccions lliures per escollir la forma de govern i els seus líders.³⁴ S'obligava Franco a emprendre mesures liberalitzadores o a sotmetre's a un aïllament diplomàtic, que tothom comptava que no trigaria a ser formalitzat a l'ONU. La *Nota* era una solució intermèdia entre les demandes franceses, la posició britànica i els interessos nord-americans. El document no va acabar d'agradar sectors de l'opinió pública francesa, però a partir del març de 1946, el govern francès no endegaria cap altra iniciativa. Els comunistes perdrien influència en l'Executiu en el marc d'una economia postbèlica subsidiària de l'ajut dels EUA i, l'any següent, del Pla Marshall.

Pels Estats Units també era una manera d'intentar treure el cas espanyol de l'ONU, amb l'argument que si les Nacions Unides adoptaven mesures més severes podrien donar-se desordres públics a Espanya o una altra guerra, fet queprofitaria l'URSS per estendre la seva influència a la península. Byrnes també pretenia blindar que la qüestió espanyola fos instrumentalitzada per l'URSS a l'ONU, com de fet s'estava trobant en els primers consells de seguretat amb altres afers, com l'espinós cas grec. L'URSS era un dels cinc estats membres permanents i tenia dret a vet.

La *Nota tripartida* va agreujar la crisi sempre latent en els medis republicans. Mentre el govern republicà, com la Generalitat i el govern basc, va considerar que era una declaració d'intencions que no afavoria el restabliment de la democràcia republicana ni el retorn dels governs a l'exili, Prieto es va afermar en la idea que un govern defensor de la Constitució de 1931 no podia ser útil per portar a terme la transició. Els socialistes catalans de l'MSC també s'expressaren en el mateix sentit respecte al de la Generalitat i reivindicaren el paper capdavanter de l'interior en la política de pactes.

33. *Foreign Relations of the United States*, 1946, vol V. «The Secretary of State to the British Ambassador», Washington, 21 de febrer de 1946, p. 1042-1043.

34. Declaración Tripartita. FUE, Madrid, ARE, 457-5.

7. L'INFORME DEL SUBCOMITÈ DEL CONSELL DE SEGURETAT: EL GRAN MEMORÀNDUM CONTRA EL FRANQUISME

El pacte de no-intervenció de la *Nota tripartida* va promocionar el partit comunista al govern. Giral va incloure Santiago Carrillo al Consell de Ministres uns dies després, presència que ja havia estat reclamada per l'URSS i que afavoria el reconeixement oficial del govern republicà per part d'estats de l'òrbita soviètica. Es tenia el convenciment que també era una manera de pressionar nord-americans i britànics cap a capteniments més proclius a les seves demandes.

L'efecte Carrillo va ser immediat. L'abril de 1946, Polònia va reconèixer oficialment el govern republicà i es va fer el seu portaveu al Consell de Seguretat de l'ONU.³⁵ El delegat polonès, Oskar Lange, fou l'encarregat d'incloure l'11 d'abril la qüestió espanyola al Consell. Davant els càrrecs expressats contra la dictadura, es va prendre l'acord, a proposta de l'australià tinent coronel Hodgson, de la creació d'un subcomitè que estudiaria de manera específica el cas espanyol.³⁶ El delegat soviètic, Andrei A. Gromyko, va intentar vetar la creació del subcomitè, perquè considerava que no era necessari realitzar una investigació quan ja s'havia demostrat el caràcter feixista del règim i que la seva existència era una amenaça. Gromyko acusà la política anglosaxona de dilatòria.

Amb vista a l'informe que havia de realitzar el subcomitè, l'activitat dels governs a l'exili, i de tota l'oposició en general, va accelerar-se. El govern de la Generalitat va redactar una comunicació pública l'11 de maig adreçada a l'ONU,³⁷ que no es va difondre fins al 18 de juny, a l'espera que el subcomitè finalitzés els treballs i passés al Consell de Seguretat.³⁸ El govern català presentava un front comú amb l'espanyol, però, alhora, feia referència a característiques específiques de la nació catalana, l'economia i la cultura. Així mateix, denunciava el capteniment franquista contra Catalunya. Es va tornar a incidir sobre el lliurament i afusellament de Lluís Companys, «el primer y único presidente

35. Telegrama de Fernando de los Ríos a José Giral, a París. Nova York, 18 d'abril de 1946. FUE, Madrid, ARP-PCM, Exp. 44/1-45/7.

36. Resolució del Consell de Seguretat de l'ONU, Nova York, 29 d'abril de 1946. ONU, S/RES/4. S/PV 39.

37. «Generalitat de Catalunya». Document del govern adreçat a l'ONU. Còpia mecanografiada. ANV, Artea, 122. *La Humanitat*, 18 de juny de 1946.

38. Carta de Rafael Closas a Carles Pi i Sunyer, a Londres. París, 16 de maig de 1946. AMTM, Poblet, Fons Irla.

de un Estado democrático ejecutado por el Fascismo internacional»,³⁹ tal com Jaume Miravittles va escriure al secretari general de l'ONU. Així mateix, tant el govern català com l'espanyol varen denunciar la repressió sobre més de cinc-cents presos a la Model de Barcelona, obligats a restar nus i agenollats sobre cigrons, mentre se'ls apallissava. Vint-i-cinc es trobaven en estat molt crític.⁴⁰ També la detenció de divuit afiliats de la UGT a Barcelona.⁴¹ La primavera de 1946, Miravittles actuava com a delegat de la Generalitat als Estats Units i, en poc temps, del mateix govern Giral per mitjà de l'oficina Spanish Information. L'excomissari de Propaganda de la Generalitat havia deixat Mèxic DF per instal·lar-se a Nova York.⁴²

A l'ONU varen arribar centenars de pàgines que denunciaven la dictadura.⁴³ En aquella hora, el govern basc ultimava el seu memoràndum, en el qual es denunciava l'assassinat de religiosos bascos per Franco, fet que havia de provocar, segons Aguirre, un efecte psicològic important.⁴⁴ Giral va delegar en Aguirre i el PNB les relacions amb l'Església. A més, de les actuacions prop del Vaticà i de cercar el concurs de l'Església basca a l'interior, es varen preparar diferents memoràndums pels bisbes d'Amèrica i es varen establir contactes amb organismes com la Catholic Welfare Conference de Washington. Una altra arma dels republicans era explotar la política antimaçònica franquista entre les lògies més influents a Gran Bretanya i Amèrica, així com la manca de llibertat religiosa, sensible als països protestants.

39. Carta de Jaume Miravittles al secretari general de l'ONU, Nova York, 26 de maig de 1946. AMTM, Poblet, Fons Jaume Miravittles. Vegeu també el telegrama de José Giral a Fernando de los Ríos, París, 29 d'abril de 1946. FUE, Madrid, ARE-PCM, 44-1/45-7.

40. Telegrama de José Giral a Fernando de los Ríos, a Nova York. París, 29 d'abril de 1946. FUE, Madrid, ARE-PCM, 44/1-45/7.

41. Carta de José Giral a Francis Noel Baker, a Londres, 25 de juliol de 1946. FUE, Madrid, ARE-PCM, 43/2-44/1.

42. El 28 de maig de 1946, Tarradellas reprenia el contacte amb Miravittles després de 1939. Volia que Miravittles donés ressò a la repressió a Catalunya i contactés amb els membres d'ERC residents als Estats Units. Carta de Josep Tarradellas a Jaume Miravittles, a Nova York. París, 28 de maig de 1946. AMTM, Poblet, Fons Miravittles.

43. Entre altres d'ERC i de la Comunitat Catalana de Mèxic. Carta de Garcia Castellet a Carles Pi i Sunyer, a Londres. Perpinyà, 12 d'abril de 1946. AMTM, Poblet, Fons Pi i Sunyer. *Servei de Premsa*. «La Comunitat Catalana de Mèxic s'adreça a l'ONU», Mèxic, 3 de maig de 1946. Enviat a la Sotssecretaria de la Presidència. AMTM, Poblet, Fons Irla.

44. Així ho explicita a Manuel de Irujo. Carta de José Antonio Aguirre a Manuel de Irujo, a Londres. París, 2 de maig de 1946. ANV, Artea, Fons Irujo. Govern Basc, Caixa 30.

El govern Giral va orientar la pluja de denúncies contra el franquisme en tres grans blocs: l'origen feixista de la dictadura; col·laboració amb l'Eix, i la potenciació del règim com una amenaça present per a la pau, que era, al capdavant, el que els Estats Units tindrien més en compte. En aquest sentit, es va posar l'èmfasi en el superarmament de l'exèrcit, forces de seguretat excessives, producció d'urani i altres materials per a ús militar, energia atòmica, fortificació militar, moviment de tropes a la frontera, protecció de nazis, propaganda feixista a Llatinoamèrica, detenció de ciutadans estrangers, i el caràcter policial del règim, amb detencions, empresonaments i tortures.

Giral va presentar el memoràndum al secretari general de l'ONU, el noruec Trygve Lie, acompanyat d'Aguirre i entre flaixos i un bon nombre de periodistes.⁴⁵ L'extens document s'ampliava amb dinou annexos documentals.⁴⁶ Aguirre havia influït perquè s'afegís un memoràndum complementari amb un caràcter jurídic que l'articulés millor amb la Carta de les Nacions Unides i desféss alguns tòpics ginebrins. Es demanava el trencament de les relacions diplomàtiques i s'intentava demostrar el perill que representava Franco per a la pau, entre altres, per la manca de control de l'ONU sobre la dictadura en qüestions militars i energia atòmica, recordant que Franco s'havia mostrat decidit a ocupar durant la guerra mundial el Marroc francès, Orà i Gibraltar. Se'l presentava com un potencial agressor.

A la seu del govern basc a la Cinquena Avinguda de Nova York, es va desplegar una activitat intensa. Giral, que havia marxat a Mèxic, havia delegat en Aguirre la seva representació. El *lehendakari* es va reunir amb diversos membres del subcomitè, format per delegats de Polònia, França, Brasil, Xina i Austràlia. Els delegats eren, en general, favorables a la causa republicana, a excepció del brasiler.⁴⁷ El 21 de maig, Aguirre lliurava al subcomitè un nou informe amb dotze annexos, i el 24, Giral va presentar encara un tercer memoràndum, a requeriment del subcomitè. Entre el 23 i el 27 de maig, el president va comparèixer regularment per contestar a preguntes i aclarir punts. En la seva última intervenció va insistir que es canviés la política de no-ingerència, amb l'amenaça

45. Carta de José Antonio Aguirre a Manuel de Irujo, a Londres. Nova York, 17 de maig de 1946. Arxiu Irujo. Govern Basc, Caixa 30.

46. Memoràndum presentat pel govern republicà a l'exili al subcomitè del Consell de Seguretat de l'ONU. FUE, Madrid, 712-3.

47. Carta de José Antonio Aguirre a Manuel de Irujo, a Londres, Nova York, 17 de maig de 1946. Arxiu Irujo. Govern Basc, Caixa 30.

que si la qüestió no es resolía dins l'ONU ho faria per vies menys pacífiques: «Declaro que si esta suprema esperanza de paz que depositamos en la sociedad internacional se desvaneciera, sólo quedarían abiertos, a pesar nuestro, los caminos de la violencia [...]. La Carta provee ampliamente de medios eficaces con que dar satisfacción a esta demanda de justicia».⁴⁸ Era una manera d'influir en la política angloamericana per aconseguir mesures sancionadores i anul·lar el caràcter de no-ingerència de la *Nota tripartida*.

L'informe del subcomitè és un document excepcional sobre la dictadura franquista.⁴⁹ D'entre els milers de fulls que va rebre, destaquen els que li va proporcionar el govern nord-americà just el dia que finalitzava els seus treballs. Es tractava dels arxius que les forces militars havien requisat a Alemanya i que posaven de manifest les relacions estretes de Franco amb el Tercer Reich, documentació que havia utilitzat Byrnes per al *Llibre Blanc*. L'anàlisi del subcomitè es va fonamentar en nou aspectes concrets, als quals, en síntesi, va donar la següent resposta:

1. Origen: el règim franquista era feixista i s'havia establert com a resultat de l'ajut de Hitler i Mussolini.

2. Col·laboració amb l'Eix: malgrat les protestes dels aliats, Franco havia proporcionat ajut substancial a l'Eix, entre altres, amb la División Azul, la Legió Espanyola de Voluntaris i l'esquadra aèria Salvador. Així mateix, el 1940 s'havia possessionat de Tànger, ciutat franca, i amb l'exèrcit del Marroc va provocar que nombroses tropes aliades restessin immobilitzades.

3. Conspiració: Franco havia conspirat amb Hitler i Mussolini contra altres estats. Entre altres documents que ho provaven, es presentava la carta que havia enviat a Mussolini el 16 d'agost de 1940: «Des de l'inici del present conflicte, ha estat la nostra intenció fer els més gran esforços en la nostra preparació amb l'objecte d'entrar a la guerra en una oportunitat favorable [...] Espanya, en la seva voluntat de contribuir a establir el Nou Ordre [...] es prepara per prendre el seu lloc en la lluita contra els enemics comuns [...]». El 22 de setembre de 1940 havia escrit a Hitler: «Soc de l'opinió que el primer acte del nostre atac ha de consistir en l'ocupació

48. Declaració de José Giral al subcomitè del Consell de Seguretat de l'ONU. FUE, Madrid, 919-1.

49. *The report of the sub-committee on the Spanish question appointed by the Security Council on 29 April 1946*, Nova York, 1 de juny de 1946. ONU, Nova York. S/75-S/1.

de Gibraltar [...] Per part nostra, venim preparant aquesta operació des de fa bastant temps [...] Em reitero en l'afirmació de la meva invariable i sincera adhesió a la vostra persona, al poble alemany, i a la causa per la qual lluiteu. Espero, en defensa de dita causa, renovar els vells pactes de cooperació entre els nostres exèrcits». En una altra carta del 26 de febrer de 1941, Franco escrivia al Führer: «Estic preparat al vostre costat, enterament i decididament a la vostra disposició, units en un destí històric comú».⁵⁰

4. Responsabilitats: la Segona Guerra Mundial havia començat el 1936 i no el 1939. La documentació consultada permetia afirmar de manera taxativa que la Guerra Civil formava part d'un pla general de gran abast del feixisme per agredir els estats democràtics.

5. Crims contra la pau: les evidències aportades compartien càrrecs similars amb els que s'estaven jutjant a Nuremberg, com la planificació, preparació i iniciació d'agressió armada i la violació dels tractats internacionals en un pla conspiratiu comú. Es posava com a exemple el memoràndum que Franco havia enviat a l'ambaixador alemany a Madrid, *Operación Gibraltar*, el 8 d'agost de 1940. Afirmava que una de les condicions per entrar en la guerra al costat de l'Eix era la possessió de Gibraltar, el Marroc francès, els territoris colonitzats d'Algèria amb forta presència d'espanyols (Orà), i ampliar el territori espanyol a Río de Oro i a les colònies del golf de Guinea.

6. Aixopluc de nazis i col·laboracionistes: finalitzada la guerra, Franco s'havia negat a cooperar per remoure els vestigis del feixisme a Europa. No havia expulsat nazis refugiats a Espanya ni col·laboracionistes com el belga León Degrelle.

7. Repressió: malgrat que no s'havien pogut provar alguns detalls, es podia afirmar que el règim franquista continuava practicant la persecució dels seus oponents polítics i exercint un control policial sobre els ciutadans, característica dels règims feixistes. Aquestes pràctiques anaven contra els drets humans i les llibertats fonamentals que eren als principis de les Nacions Unides.

8. Exèrcit: les forces armades regulars i organitzacions paramilitars havien fet treballs de fortificació. El nombre de militars al país era excessiu i es constataren moviments a la frontera amb França. Es recordava que era

50. *Ibid.*, p. 5.

típic de les dictadures militars mantenir un exèrcit nombrós per suprimir l'oposició interna als seus règims.

9. Plans bèl·lics: no existia cap evidència que provés que l'exèrcit espanyol estigués preparant una acció bèl·lica, però pels seus precedents i el manteniment d'un exèrcit nombrós, entre altres evidències, no era segur que no pogués iniciar un conflicte armat contra els seus opositors.

Les conclusions del subcomitè havien provat el caràcter feixista del règim i l'amenaça que podia haver significat Franco per a altres estats en el passat, però no que fos una amenaça en el present. Per consegüent, l'ONU no podia intervenir a Espanya (articles 39, 41 i 42 de la Carta): «No breach of the Peace has yet occurred. No act of aggression has been proved. No threat to the peace has been established»,⁵¹ com tampoc l'afer espanyol podia continuar a l'agenda del Consell de Seguretat (articles 41 i 42), sinó que havia de passar a l'Assemblea General. L'informe conclouïa amb una adhesió a la *Nota tripartida* i la recomanació del trencament de relacions diplomàtiques. Va ser aprovat pels delegats, amb les reserves de Lange, que no volia que el plet espanyol sortís del Consell, perquè fos aquest el que determinés les sancions que s'havien de prendre contra la dictadura.

El gran dubte era què es decidiria al Consell de Seguretat. Si prevaldria la línia angloamericana, secundada pel delegat australià, que relegava el plet espanyol a un assumpte de política interior, perquè no hi havia intenció d'agressió per part del règim,⁵² o la proposta polonesa de Lange. Per guanyar la partida, els republicans haurien d'esforçar-se per provar que Franco no era una amenaça virtual, sinó real.

8. CONSELL DE SEGURETAT: EL VET SOVIÈTIC. LA DEMOCRÀCIA A ESPANYA, MONE- DA DE CANVI DE LA GUERRA FREDA

El 18 de juny, a mitjanit, Antonio de Irala escrivia des de Nova York al *lehendakari* Aguirre preocupat pel caire que havia agafat el debat sobre la qüestió

51. *Ibid.*, p. 12.

52. Discurs de Cadogan al Consell de Seguretat de l'ONU, Nova York, 16 de juny de 1946. ONU, S/RES/1-15. S/PV 46.

espanyola al Consell de Seguretat.⁵³ La reunió no havia acabat bé. Aguirre, però, ja n'estava informat per Jesús Galíndez. El dia abans, Giral i Galíndez havien visitat Gromyko, el qual els havia anunciat que vetaria la resolució del subcomitè, perquè no volia que el cas espanyol abandonés el Consell de Seguretat per passar a l'Assemblea, i alertava que «el asunto en la Asamblea de septiembre no tiene posibilidades de mejorar la relación con el estado actual». Davant la insistència de Giral perquè Gromyko aixequés el vet, fent-li veure que aquella decisió desmoralitzaria els republicans, el delegat soviètic va ser contundent: «Era mejor no crear ilusiones que más tarde podrían dar lugar a desengaños de peores consecuencias. El desengaño, cuanto antes mejor».

El delegat nord-americà ja havia rebut instruccions del Departament d'Estat perquè en l'Assemblea General, on tindrien majoria, s'arribés a una recomanació més ambiciosa contra Espanya. El delegat britànic i l'australià s'hi varen adherir, només Polònia i l'URSS, amb el seu vet, ho frenaven. Mentre Stalin intentava treure avantatge polític posant en relleu que no es volia democratitzar Europa ni el món, sinó debilitar el govern soviètic, la política anglosaxona intentava evitar que la diplomàcia soviètica instrumentalitzés el cas espanyol per distreure l'atenció sobre altres conflictes com el de Grècia, que ocupava una bona part de les reunions del Consell de Seguretat. L'URSS també havia vetat el cas grec.

Aquell *tour de force* ja no tenia només a veure amb el plet republicà i sí amb altres qüestions, com la penetració comunista a la Mediterrània i la proposta sobre energia atòmica que els Estats Units volien portar a l'Assemblea, on tenien majoria. No volia que quedés aturada al comitè d'energia atòmica pel vet soviètic. L'URSS pretenia acabar amb la influència nord-americana al comitè d'energia atòmica i amb el monopoli dels EUA sobre la seva producció. La posició soviètica defensava que s'havia de prohibir de manera immediata la fabricació d'armament atòmic i denunciava la política nord-americana dirigida al control i penalització de la seva fabricació per a usos militars i el permís per a la seva utilització amb objectius pacífics, que encobria l'anterior.⁵⁴ Per salvar l'escull del vet soviètic, els delegats nord-americans forçaven que, malgrat aquest, les propostes poguessin passar a l'Assemblea. L'obstacle era l'article 12 de la Carta

53. Carta de Antonio de Irala a José Antonio Aguirre, a París. Nova York, 18 de juny de 1946. ANV, Artea, GE-647-2.

54. Primer informe de la Comissió d'Energia Atòmica. ONU, Nova York, 14 de febrer de 1947. ONU, S/RES/16-15. S/PV 106.

que contemplava que mentre un afer fos al Consell de Seguretat, l'Assemblea no podia elevar cap recomanació.

El debat sobre la qüestió espanyola derivaria així cap a detalls procedimentals, importants perquè s'estava establint un precedent de rellevància futura en el funcionament de l'ONU. Els esforços de la política anglosaxona perquè quedés patent que el cas espanyol passava a l'Assemblea malgrat el vet soviètic, i el de la soviètica perquè aquesta al·lusió no aparegués en la resolució final, van ser titànics i intransigents. Finalment, es va aconseguir arribar a un acord el 26 de juny. La resolució del Consell de Seguretat, aprovada unànimement, informava que s'havia decidit posar Espanya sota observació, i mantenir el cas espanyol en la llista d'afers pendents per adoptar les mesures necessàries per mantenir la pau i la seguretat internacionals.⁵⁵ La proposició polonesa, que preveia també sancions econòmiques, havia quedat minimitzada i es deixava per a l'Assemblea la presa de mesures que tothom convenia que passarien per la ruptura diplomàtica amb l'Espanya franquista.

Mentre es produïen aquests debats, l'atenció pública es fixava en els aspectes més espectaculars del cas, com l'anunci de la fabricació d'energia atòmica a Espanya per tècnics alemanys fugits o els moviments de tropes a la frontera amb França. De fet, l'interès per l'urani espanyol, el 1946, ja no era competència alemanya. Giral no desitjava que el cas espanyol acabés desvirtuat per aquelles notícies. No eren raons prou sòlides, perquè no podia provar-se que Franco estigués fabricant una bomba atòmica ni que els moviments a la frontera tinguessin un caràcter agressiu. S'havia de posar l'accent en el fet que el govern franquista era un règim falangista totalitari que es mantenia en el poder per la força, malgrat les condemnes de l'ONU. Alhora, cercava més reconeixements oficials.

La premsa franquista donava compte de les passes dels republicans a l'ONU i es defensava de les acusacions. Oportunament, el 7 de maig es difonia que al balneari de Caldes de Malavella s'havien detingut «súbditos alemanes señalados por las potencias aliadas como agentes del "nazismo"». ⁵⁶ El dia 9 es justificava la condemna a mort de Cristino García enaltint el seu passat en les FFI: «Cristino García no fue ejecutado por heroico miembro de las FFI francesas, sino por

55. Resolució del Consell de Seguretat de l'ONU. Nova York, 26 de juny de 1946. ONU, S/RES/7. S/PV 49.

56. *Pueblo*, 7 de maig de 1946.

terrorista español, contra vidas y contra haciendas españolas». ⁵⁷ El 30 de maig, el diari *ABC* publicava un article de Carles Sentís que acusava Giral de mentider. ⁵⁸ Aquest no havia pogut demostrar que a Espanya es fabriqués cap bomba atòmica com tampoc que la frontera amb França estigués amenaçada, i sentenciava que cap potència es preocupava pel *passat* del règim, perquè no era cap amenaça present.

Després d'un any de gestions, l'oposició havia vist com el retorn a una Espanya democràtica s'anava allargant i com el seu plet, com una pilota, anava passant d'un lloc a un altre sense que s'adoptés cap mesura. De la conferència de San Francisco a la de Postdam, de Postdam a Londres, de Londres a la *Nota tripartida*, de la *Nota tripartida* al Consell de Seguretat, d'aquest al subcomitè, d'aquest al Consell de Seguretat, i d'aquest a l'Assemblea de Nova York que havia de celebrar-se a la tardor.

9. SEGONA ASSEMBLEA DE L'ONU. EL PETIT-GRAN ÈXIT: LA RUPTURA DE RELACIONS DIPLOMÀTIQUES AMB L'ESPANYA FRANQUISTA

L'estiu-tardor de 1946, el govern republicà va intentar ampliar la seva influència a Amèrica. En opinió de l'exministre català Lluís Nicolau d'Olwer, nomenat ambaixador de la república a Mèxic el 7 de juny, ⁵⁹ la política americana de l'oposició havia de centrar els seus esforços a influir sobre els Estats Units, perquè les seves decisions serien secundades per una bona part del estats llatinoamericans. ⁶⁰ A mitjan 1946, predominava l'anticomunisme i Franco comptava amb el suport de les jerarquies eclesiàstiques llatinoamericanes. Uruguai, el govern xilè de Dualde, Equador i Perú no anirien més enllà amb el govern republicà. Aquest només podia comptar en ferm amb Mèxic, Veneçuela, Panamà i Guatemala. ⁶¹

57. *Pueblo*, 9 de maig de 1946.

58. *ABC*, 30 de maig de 1946.

59. L'11 de juny, Nicolau d'Olwer presentava les credencials davant el govern de Mèxic. «Orden circular a todos los Servicios de la administración pública del gobierno español». José Giral, Mèxic, DE, 7 de juny de 1946. FUE, Madrid, ARE-PCM, 42/1-43/1.

60. Carta de Lluís Nicolau d'Olwer a Antonio de Irala, a Nova York. Mèxic, 29 de juliol de 1946. ANV, Artea, GE-647-2.

61. «Mentalidad de los gobiernos ante el caso español». 17 d'agost de 1946. Archivo Irujo, Caja 30, Exp. 9.

A Europa, Giral i Irla havien aprovat el pla Aguirre d'«ofensiva político-diplomática».⁶² A la reunió que varen sostenir els tres presidents a París l'agost de 1946, es va prendre la decisió de mantenir l'estratègia de pressió sobre Gran Bretanya i els Estats Units, ampliant els suports a l'òrbita oriental. Albània, Finlàndia, Txecoslovàquia i Ucraïna se sumarien a la llista de països europeus (Polònia, Iugoslàvia, Romania i Hongria) que ja havien reconegut el govern exiliat.

Al Regne Unit, el partit laborista es trobava immers en una dinàmica contra rellotge aquell estiu. Per una banda, participava a la Conferència de París, molt tensa entre Byrnes i Molotov, aleshores vicepresident del govern de l'URSS, en la qual no s'arribava a cap acord, problema que va demorar la celebració de l'Assemblea de l'ONU prevista pel setembre.⁶³ Per altra banda, participava a la capital francesa al Congrés Socialista Europeu, en el qual es va reclamar una acció immediata contra Franco. Així mateix, diversos diputats laboristes s'entrevistaren amb l'oposició de l'interior. Mentrestant, els exiliats a Londres feien tota mena de càbales sobre la transició espanyola i les propostes britàniques. En la línia de la *Nota tripartida* del mes de març, es postulava un govern-pont provisional sota directori militar, al capdavant del qual hi hauria Salvador de Madariaga i el general Aranda, amb el concurs dels generals Kindelán, García Valido i Ponte. Es declararia una amnistia general i es prepararien eleccions lliures.⁶⁴ Tanmateix, s'era conscient que per fer caure el règim es necessitava el concurs de l'exèrcit, i aquest no estava disposat a posar-se al servei de la república, i només uns quants, al de la monarquia. També, que si el govern Giral no aconseguia una acció decidida contra Franco a l'ONU, els socialistes de Prieto provocarien una crisi i restarien lliures per comandar l'oposició cap a la via plebiscitària.

Però Prieto no era l'únic disposat a pactar. El mateix Giral s'hi atansava el juny de 1946, predisposat a establir un programa de mínims per «procurar la unió de los republicanos, extensible a los monárquicos, conservadores, demócrata cristianos e incluso algunas personalidades como por ejemplo los

62. Carta de José Antonio Aguirre a Manuel de Irujo, a París. Donibane, 3 d'agost de 1946. Fondo Irujo. Gobierno Vasco, Caja 30.

63. Hi varen participar prop de seixanta estats.

64. Conversa de Madariaga amb Lizaso. Carta de José Ignacio Lizaso a José Antonio Aguirre, a París. Londres, 28 d'agost de 1946. ANV, Artea, GE-651-7.

Sres. Madariaga y Gil Robles». ⁶⁵ En dues reunions secretes mantingudes a Mèxic, havia fet aquella declaració d'intencions, amb el prec d'una «discreción absoluta, sin dar publicidad al asunto». Davant les dificultats perquè el règim republicà fos el que encapçalés la transició democràtica, Giral assumia que, al capdavall, potser la forma de govern no era tan rellevant, atès que tant la monarquia com la república presentaven moltes variables. A Lisboa, Julio López Oliván i José María Gil Robles havien promogut contactes amb republicans i socialistes per anar a la formació d'un govern que havia de liderar Gil Robles. Entre els noms apareixien els d'Indalecio Prieto, Trifón Gómez, Felipe Sánchez-Román, Rafael Sánchez-Guerra i Joaquín Chapaprieta. ⁶⁶

Unes setmanes abans que se celebrés l'Assemblea de l'ONU, el cas espanyol tornava als diaris i a la via pública londinenca, com també ho pretenia als Estats Units, fomentat per l'International Rescue & Relief Committee, en el qual col·laborava l'escriptor John Dos Passos. ⁶⁷ El 25 d'agost es va promoure una manifestació a favor dels republicans a Trafalgar Square, i coincidint amb el viatge d'alguns diputats laboristes a Espanya, el periodista Alan Hare del *Tribune*, que també hi havia estat, i Oldfield, del *Daily Herald*, sostenien que la solució al cas espanyol podia arribar per mitjà de l'ANFD. Per la seva part, *The Tablet* comparava el cas espanyol al grec. Per l'octubre, Espanya feia presència al Parlament britànic, en unes sessions que posarien de manifest la diversitat d'opinions dins el partit governamental.

El 14 d'octubre, Noel Baker, secretari del grup parlamentari laborista i delegat a l'ONU, plantejava el plet republicà a la Cambra dels Comuns. ⁶⁸ En el seu viatge a Espanya a l'agost, s'havia entrevistat amb diferents partits i organitzacions. ⁶⁹ El diputat recordava als seus companys de partit el compromís contret

65. Informe de les reunions sostingudes a Mèxic amb diferents personalitats. Ambaixada de Mèxic, s/d (juny 1946). FUE, Madrid, ARE-PCM, 40/2-42/1.

66. «Junta Permanente de Estado». París, 18 d'octubre de 1946. FUE, Madrid, ARE-PCM, 41/1-42/1.

67. Entre altres documents, carta de Virginia Mishnun a Fernando de los Ríos. Nova York, 12 de juny de 1946. FUE, Madrid, ARE-REP, 44/1-45/7.

68. *Parliamentary Debats (Hansard) House of Commons Official Report*, vol. 427, núm. 196, 15 d'octubre de 1946. ANV, Artea, GE-651-7.

69. Carta de José Ignacio Lizaso a José Antonio Aguirre, a Donibane. Londres, 13 d'agost de 1946. ANV, GE-651-7. Carta de Joan Sauret a Josep Tarradellas, a París. Montpeller, 2 de setembre de 1946. AMTM, Poblet, Fons Sauret.

pel retorn de la democràcia a Espanya i com aquest plet havia d'haver estat la prioritat de la llarga llista d'assumptes irresolts del Foreign Office. Es lamentava que, després del triomf aliat, els demòcrates espanyols restessin en un segon pla, isolats, mentre els governs del món declaraven que el règim franquista era detestable. El diputat laborista n'havia tret tres conclusions principals: que la resistència estava ben organitzada; que la posició de no-intervenció havia solidificat Franco, i que els líders de la resistència i les forces democràtiques de l'interior volien que el canvi es fes de manera ràpida i pacífica, sense vessament de sang. Si es perdia més temps, el poble, desanimat, ja no enarboraria la bandera de la democràcia, sinó la del comunisme.

Per a Noel Baker, la política britànica havia perdut dues gran oportunitats: el final de la Segona Guerra Mundial i el triomf electoral del partit laborista. El 1945, el govern franquista tenia els peus de fang i una pressió més decidida hauria facilitat un govern de transició. Malgrat això, considerava que encara no era massa tard. Gran Bretanya havia de cooperar amb l'oposició de l'interior i l'exili i els militars per cercar una entesa que permetés una transició pacífica. En el marc internacional, havia de proposar a l'ONU que s'apliquessin sancions econòmiques perquè el règim entrés en crisi. La diputada Leah Manning es va adreçar a la cambra en termes semblants. Com Noel Baker, considerava que, si es trencaven les relacions diplomàtiques i s'imposaven sancions econòmiques, es podia posar fi a la dictadura.

Les propostes de Noel Baker i Manning varen topar frontalment amb les del ministre d'Estat, Hector McNeil, que no es va moure de la línia política portada fins aleshores. Va justificar la no-intervenció ajustant-se a l'articulat de la Carta de les Nacions Unides —Espanya no era una amenaça internacional— i no va donar suport a mesures sancionadores, àdhuc, va deixar entreveure els seus dubtes sobre si un govern alternatiu al de Franco podia ser adient en aquell moment.

Giral havia intentat entrevistar-se amb Bevin sense èxit. Byrnes tampoc no li donaria cita. Les eleccions del 5 de novembre al Congrés i el Senat nord-americans posarien de manifest l'important retrocés del Partit Demòcrata. La política exterior es trobava pràcticament en mans dels militars que, com el general Marshall, havien ocupat alts càrrecs en destinacions diplomàtiques com Japó o la Xina després de la guerra. D'altra banda, la guerra civil grega s'havia agreujat i Hongria havia caigut definitivament en l'esfera de l'URSS. Amb una Europa dividida en dos blocs, s'havia de consolidar l'occidental davant la penetració soviètica.

Giral va persistir en la cerca de suports a Europa i el cas Degrelle li oferí una oportunitat per trobar un aliat en Bèlgica. León Degrelle s'havia refugiat a Espanya el 1945 i malgrat les demandes d'extradició —havia estat jutjat *in absentia*—, Franco no l'havia lliurat al govern belga. El ministre d'Exteriors belga i president de l'Assemblea General de l'ONU, Paul-Henri Spaak, estava indignat. Alhora, havia de respondre al Partit Catòlic, que el feia responsable que Degrelle no hagués tornat a Bèlgica, ja que Spaak no havia cedit als requeriments que posava Franco: un intercanvi d'ambaixadors i millora de les relacions diplomàtiques. En aquells dies, el govern franquista només mantenia relacions formals amb un nombre reduït d'estats com Argentina, República Dominicana, Portugal, Irlanda i el Vaticà.

Spaak no va cedir. El maig de 1946, el govern belga havia enviat un informe sobre l'afer Degrelle al subcomitè del Consell de Seguretat que estudiava el cas espanyol, però la situació havia empitjorat. El 22 d'agost, l'oficina de negocis estrangers belga a Madrid rebia una notificació del govern espanyol. El dia anterior havia comunicat a Degrelle que havia d'abandonar Espanya en vuit dies. Quan es va donar l'avís a l'oficina belga, Degrelle ja havia desaparegut la nit anterior. A Washington, l'ambaixador Baron Sylvercruys denuncià al secretari general de l'ONU la complicitat del govern espanyol, el qual es negava a donar informació sobre la desaparició i se sospitava que l'estava amagant. En previsió que pogués abandonar el país, es demanava que hi intervingués la policia belga. Bèlgica va adoptar una posició més bel·ligerant contra Espanya, denunciant que el règim franquista amagava criminals de guerra i comprometia la seguretat internacional.⁷⁰ Franco lliuraria Pierre Laval a França, però mai Degrelle a Bèlgica. Moriria a Màlaga el març de 1994.

Giral comptava a Brussel·les amb el conseller de la Generalitat, Josep Carner, que actuà com el seu delegat i li facilità entrevistar-se amb Spaak.⁷¹ Aquest els va assegurar que estava decidit a apartar-se de la tímida política condemnatòria angloamericana i demanar sancions concretes, juntament amb Noruega, a la següent Assemblea de l'ONU.⁷² El que Spaak compartia amb la política britànica

70. Carta de l'ambaixador belga, Silvrcruys, a Washington al secretari general de l'ONU. Washington, 9 de setembre de 1946. ONU, S/180-S/1.

71. Cartes de Josep Carner a José Giral, a París. Brussel·les, 22 d'agost, 8 i 21 de setembre de 1946. FUE, Madrid, ARE.PCM, 44/1-45/7.

72. Carta de Josep Carner a José Giral, a París. Brussel·les, 21 de setembre de 1946. FUE, Madrid, ARE-PCM, 44/1-45/7.

era el dubte sobre la transició espanyola. Considerava que el govern havia d'ampliar-se amb forces conservadores i elements de la resistència interior, i es mostrà preocupat per l'ordre públic subsegüent i la influència dels comunistes. Giral li va assegurar que el traspàs de poders el portaria a terme un directori militar i que es restabliria el govern republicà a l'exili ampliat abans del retorn amb dretans, catòlics i democratacristians. El resultat de les eleccions seria respectat, àdhuc Giral va proposar-li la participació d'observadors de l'ONU.⁷³ Al mateix temps, Aguirre s'entrevistava amb personalitats del catolicisme belga, predominants al Senat i al país flamenc, per contrarestar la influència de Franco a l'Església catòlica belga.⁷⁴ El règim havia atorgat una medalla al poderós arquebisbe de Malines.

Pel que feia a la política soviètica, es va intentar una entrevista amb Molotov.⁷⁵ Conscients del mal efecte que causaria als Estats Units i el Regne Unit, el govern Giral mirava de no aixecar suspicàcies. La política anglosaxona podia comptar amb l'occidentalisme dels demòcrates espanyols, a excepció de la minoria comunista. El president del govern disposaria d'un argument poderós per pressionar l'URSS i els seus vets al Consell de Seguretat de l'ONU, així com el mateix PCE i el PSUC. Es tractava d'una qüestió dolorosa: els republicans empresonats al camp de concentració de Kharagandi, al Kazakhstan, fet al qual el govern no volia donar encara publicitat. Giral tenia informació de primera mà, facilitada per un empresonari del camp, l'enginyer francès Francisque Bornet.⁷⁶

A la paradoxa que representava Kharagandi se'n sumava una altra, que els republicans compartissin presó amb milicians de la División Azul, i encara una altra, que aquests serien posats finalment en llibertat abans que els republicans. Com tantes altres situacions bèl·liques i postbèl·liques, aquella era una incongruència exponencial fora de tota lògica.

73. Carta de José Giral a Josep Carner, a Brussel·les, París, 10 d'octubre de 1946. FUE, Madrid, ARE-PCM, 44/1-45/7. Document Junta Permanente de Estado, París, 19 d'octubre de 1946. FUE, Madrid, ARE-PCM, 44/1-42/1.

74. Carta de Josep Carner a José Giral, a París. Brussel·les, 18 d'octubre de 1946. FUE, Madrid, ARE-PCM, 44/1-45/7.

75. Carta de José Antonio Aguirre a Manuel de Irujo, a Londres. Donibane, 24 de setembre de 1946. Fondo Irujo. Gobierno Vasco, Caja 30.

76. Informe de F. Bornet. Adreçat a José Antonio Aguirre. «Para ser presentado a la ONU. Concerniente a la cuestión española. No es destinado a publicidad», París, finals de 1946. ANV, Artea, GE-668-2.

Abans que Giral viatgés a l'Assemblea de Nova York, es va reunir la Junta Permanent de l'Estat a París, formada pel president de la república, Martínez Barrio; els presidents espanyol, català i basc, i el secretari general de la presidència, Bernardo Giner de los Ríos. Giral va informar que Molotov li havia assegurat que faria el que més convingués al govern republicà i no utilitzaria, com el juny, el dret a vet.

Arribat a Nova York, va lliurar, un cop més, un memoràndum —amb catorze annexos— al secretari general de les Nacions Unides. En síntesi, agràia que l'informe del subcomitè hagués coincidit en línies generals amb els que el govern republicà havia proporcionat, i afegia noves denúncies sobre actuacions de la dictadura posteriors al juny. A més de la repressió franquista a Espanya, se'n destacaven d'altres de caràcter internacional, com l'afer Degrelle i les activitats de la Falange a Amèrica Llatina i el nord d'Àfrica. El memoràndum finalitzava amb la sol·licitud de sancions diplomàtiques i econòmiques, i es posava en valor el nombre d'estats que havien suspès formalment relacions, nombre que s'havia ampliat aquell estiu-tardor.

Uns dies després, els delegats de Bèlgica, Noruega, Dinamarca, Txecoslovàquia i Veneçuela adreçaven un escrit al president de l'Assemblea Paul-Henri Spaak perquè el cas espanyol fos inclòs a l'agenda. El 4 de novembre sortia del Consell de Seguretat i passava a l'Assemblea, d'acord amb Polònia i l'aquiescència de l'URSS,⁷⁷ tal com Molotov havia assegurat a Giral. La qüestió seria tractada al comitè primer (política i seguretat).

A algunes reticències a promoure sancions diplomàtiques, hi existia una oposició més contundent a imposar sancions econòmiques. L'objectiu republicà de provocar el col·lapse econòmic per manca de divises amb propostes com l'embargament del petroli i el vet al mercat exterior espanyol no varen prosperar.⁷⁸ El delegat nord-americà, vicealmirall i senador per Texas Tom Connally, es va oposar completament a la mesura.⁷⁹ El juliol, un informe del Departament d'Estat sobre Espanya assegurava que la ruptura de relacions diplomàtiques podria provocar

77. Resolució del Consell de Seguretat aprovada el 4 de novembre de 1946. ONU, S/RES/10. S/PV 79.

78. Carta de José Antonio Aguirre a Manuel de Irujo, a París. Saint-Jean-de-Luz, 18 de novembre de 1946. Fondo Irujo. Gobierno Vasco, Caja 30.

79. Intervenció de Tom Connally, «Summary records of meetings of First Committee political and security questions», 11 de desembre de 1946, p. 317. FUE, Madrid, ARE-PCM, 24/2-25/4.

malestar als interessos econòmics i empresarials dels Estats Units, i l'aplicació de sancions econòmiques, desordres, l'anunci d'una nova guerra civil i l'avenç comunista. En síntesi, no s'havia de pressionar Franco perquè no atemptava contra la pau i els interessos estatunidencs estaven preservats satisfactòriament.⁸⁰

El 4 de desembre, el delegat cubà Guillermo Belt⁸¹ va proposar la creació d'un subcomitè per a l'elaboració d'una resolució pactada que fos acceptada per tots els membres. En formaren part Bèlgica, França, Noruega, Gran Bretanya, Estats Units, Panamà, Veneçuela, Xile, Colòmbia, Bielorússia, Polònia, Iugoslàvia i l'URSS. Predominava un caràcter sancionador que Connally no va poder aturar del tot. Finalment es va resoldre que si en un temps prudencial no es produïen canvis en la situació espanyola, l'afer tornés al Consell de Seguretat perquè aquest prengués les mesures oportunes. Mentrestant, s'havien de retirar ambaixadors i ministres plenipotenciaris. El delegat belga, Walter Loridan, cap del gabinet de Spaak, fou el portaveu de la proposta a l'Assemblea.⁸²

En el debat general, Connally va incidir que la retirada dels diplomàtics no es podia interpretar com un acte intervencionista, sinó com una mesura profilàctica. La posició nord-americana, donada a conèixer pel Departament d'Estat als estats llatinoamericans, va ser secundada per Nicaragua, Argentina i Colòmbia. El delegat argentí, José Arce, fou l'orador que més ferventment va defensar l'Espanya franquista, fins a arribar a dir que no s'havia de perdre el temps amb la qüestió espanyola i que aquesta era aliena a les Nacions Unides.⁸³ El delegat colombià, Soto, també s'havia pronunciat en contra de la ruptura de relacions.⁸⁴ Per la seva part, el delegat britànic, Bottomley, es va oposar a imposar altra sanció que no fos la retirada d'ambaixadors. Els estats aliats dels republicans, com Txecoslovàquia, Polònia, Mèxic i Guatemala, varen insistir en la necessitat de prendre mesures més estrictes.

80. *General Records of the Department of State. Department of State División of European Affairs. Memorandum on Policy toward Spain*, 18 de juliol de 1946.

81. Belt s'havia proposat el 1945 com a mediador entre Franco i l'oposició.

82. D'aquesta manera li va agrair Giral el mateix dia que fou aprovada la recomanació, així com al ministre Paul-Henri Spaak. Cartes de José Giral a Loridan i Spaak, 12 de desembre de 1946. FUE, Madrid, ARE-PCM, 24/2-24/5.

83. Resolució de l'Assemblea General de les Nacions Unides, Nova York, 12 de desembre de 1946. ONU, A/RES/39(I). A/PV-59.

84. Intervenció de Connally, «Summary records of meetings of First Committee political and security questions», 11 de desembre de 1946, p. 304. FUE, Madrid, ARE-PCM, 24/2-25/4.

Finalment es va votar la resolució —la número 39— amb 34 vots a favor, 6 en contra, i 13 abstencions.⁸⁵ Tots els vots en contra procedien d'Amèrica Llatina. Costa Rica, Equador, Perú i Equador s'havien sumat a les posicions de Trujillo i Perón. Cuba, Colòmbia i Hondures varen optar per l'abstenció, com havien fet a Europa Grècia i Holanda, i una bona part de països àrabs de l'arc mediterrani oriental.

El 12 de desembre de 1946, l'ONU condemnava el règim franquista pel seu origen, la seva conducta durant la Segona Guerra Mundial i pel seu caràcter feixista. En virtut d'aquesta condemna, va recomanar el següent a tots els estats membres: Primer: l'exclusió del govern espanyol com a membre dels organismes internacionals establerts per les Nacions Unides o que hi tinguessin algun nexa fins a la instauració d'un govern nou i acceptable a Espanya. Segon: el Consell de Seguretat de l'ONU estudiaria prendre mesures contra el règim franquista si en un temps prudencial no s'hagués establert a Espanya un govern l'autoritat del qual emanés dels ciutadans espanyols, que s'hagués compromès a respectar la llibertat d'expressió, de culte i de reunió, i que estigués disposat a convocar de manera immediata eleccions perquè el poble espanyol, lliure de cap intimidació i violència, pogués expressar la seva voluntat. I tercer: Tots els països membres de les Nacions Unides havien de retirar immediatament els seus ambaixadors i ministres plenipotenciaris acreditats a Madrid i informar el secretari general de l'ONU i a la seva Assemblea, en la propera reunió d'aquesta, de les mesures que s'havien pres d'acord amb aquesta recomanació.

La recomanació era el resultat del pacte entre sancionadors i no intervencionistes i, com en tot pacte, existien ambigüitats, com la inconcreció que representava «el temps prudencial» que se li atorgava a Franco. El govern republicà havia guanyat la proposta diplomàtica, però havia perdut el bloqueig econòmic i sobretot no pogué evitar allò que, a la llarga, fou decisiu: que el plet espanyol sortís sofisticadament de l'agenda de l'ONU el desembre de 1946.

85. A favor: Austràlia, Bèlgica, França, Gran Bretanya, Dinamarca, Noruega, Islàndia, Suècia, Luxemburg, Polònia, Iugoslàvia, Txecoslovàquia, Ucraïna, Bielorrússia, URSS, Estats Units, Mèxic, Bolívia, Brasil, Xile, Guatemala, Nicaragua, Panamà, Paraguai, Uruguai, Veneçuela, Haití, Austràlia, Nova Zelanda, Filipines, Xina, Índia, Iran, Libèria i Etiòpia. En contra: Argentina, Costa Rica, República Dominicana, Equador, el Salvador i Perú. Abstencions: Grècia, Holanda, Turquia, Canadà, Cuba, Colòmbia, Hondures, Afganistan, Egipte, Líban, Aràbia Saudita, Síria i Unió Sud-africana.

A Espanya, el general promovia manifestacions patriòtiques per denunciar la resolució de l'ONU, mentre les ambaixades es buidaven oficialment i només hi restava l'encarregat de negocis i d'oficines comercials. Franco va trobar el concurs de Perón, el qual no sols no va retirar l'ambaixador argentí, sinó que va promoure la visita de la seva dona, Eva Perón, a Espanya. Se li va donar tanta publicitat que fins i tot es va crear una competició de futbol amb motiu de la visita, la Copa Eva Duarte.

La Generalitat va rebre les resolucions de les Nacions Unides entre l'entusiasme públic i l'escepticisme privat. L'únic que semblava més optimista era el conseller socialista, Manuel Serra i Moret. En unes declaracions a l'agència Reuter, a Londres, va afirmar que els efectes del trencament diplomàtic, juntament amb la crisi econòmica, posarien fi al règim, i feia una crida al pacte amb monàrquics i catòlics.⁸⁶ El 1947, l'MSC, del qual era president, seguiria una línia d'actuació conjunta amb el PSOE de Prieto per la solució plebiscitària.

10. TERCERA ASSEMBLEA DE L'ONU: EL PLA MARSHALL I JOAN DE BORBÓ

El 1947, l'anticomunisme ja no era una qüestió de conservadors i ultradretans, sinó que s'havia estès entre capes àmplies de la ciutadania convençuda que l'URSS representava una amenaça real. Davant del monstre soviètic es contraposava el somni americà del Pla Marshall. Havien passat ja dos anys des de la fi de la guerra. El concurs emocional amb els republicans es refredava o, simplement, es perdia. L'evolució política cap al conservadorisme arreu, i les bones perspectives econòmiques europees amb dòlars nord-americans relegarien el cas espanyol a la marginalitat.

Després de l'Assemblea de l'ONU del desembre, el govern Giral va entrar en una crisi anunciada. Fou substituït pel del socialista Rodolfo Llopis (febrer-agost de 1947), al qual Prieto no va donar suport. En aquell clima internacional poc receptiu al retorn de la Segona República, el nou gabinet va mirar d'assolir un pacte amb els monàrquics, evitar la restauració directa de la monarquia, i noves

86. Declaracions de Manuel Serra i Moret al representant de l'agència Reuter a Londres, Maury, el 19 de desembre de 1946, les quals havien estat transcrites a París per la delegació basca després d'haver estat dictades per telèfon des de la delegació basca a Londres el 20 de desembre de 1946. ANV, Artea, GE-651-7.

accions a l'ONU.⁸⁷ Llopis focalitzaria la seva estratègia exterior a Londres, disposat a oferir una transició plausible per occident, i a Washington, per trobar consensos sobre la proposta de sancions econòmiques, que es complicaven a causa de la campanya del Pla Marshall.

A Londres, el ministre d'Estat britànic, McNeil i el seu secretari parlamentari, Ernest Davies, li havien aconsellat que els socialistes acceptessin la monarquia com a forma d'estat, encara que els socialistes sortissin elegits a les primeres eleccions generals a Corts constituents. Les eleccions no s'havien de plantejar, per tant, com un plebiscit ocult. En aquella hora, Gil Robles apareixia com el líder de la dreta que, amb el PSOE, havia de conduir la transició espanyola. Tanmateix, Llopis no podia perdre el suport de l'URSS a l'ONU i hauria de rebaixar expressions de Prieto, com que els comunistes no eren espanyols perquè obeïen Moscou.⁸⁸

Malgrat que les sancions econòmiques havien estat desestimades a l'ONU el 1946, era possible que si republicans i monàrquics arribaven a un acord, canviés aquella reserva. El bloqueig econòmic es va centrar principalment en un aspecte: els crèdits a la dictadura. Les notícies sobre que diverses empreses nord-americanes estaven facilitant crèdits al govern franquista, així com el pacte monetari angloespanyol, varen provocar diverses visites del govern Llopis a les dues administracions, i denúncies com l'article del socialista negrinista Julio Álvarez del Vayo, *Dirty deals in Spain*.⁸⁹ L'exambaixador britànic a Espanya, Samuel Hoare, va relacionar el pacte monetari amb l'anunci del decret franquista sobre la llei de Successió i la possibilitat que Franco es retirés després. Hoare reconeixia, però, que tant els Estats Units com la Gran Bretanya havien d'admetre que la futura llei de Successió no tenia altra raó d'ésser que la de legitimar la dictadura i permetre a Franco mantenir-se en el poder.⁹⁰ El vescomte de Templewood havia proposat l'estratègia «political raw materials» amb sancions econòmiques concretes, com el bloqueig de subministraments de petroli, carbó i cotó. Si Estats Units l'acceptava, Gran Bretanya la secundaria.

87. Proposta de govern de Llopis al president de la República, Diego Martínez Barrio, París, 6 de febrer de 1947. AMTM, Poblet.

88. Declaracions del republicà Mariano Granados. Informe de la reunió a Mèxic de diverses personalitats. Ambaixada de Mèxic, sense data [juny 1946]. FUE, Madrid, ARE-PCM, 40/2-42/1.

89. Julio ÁLVAREZ DEL VAYO, «Dirty deals in Spain», *The Nation*, 17 de març de 1947.

90. Discurs de Samuel Hoare a la BBC, Londres, 10 de juny de 1947, transcrit al francès i enviat a Alexandre Parodi, delegat francès a l'ONU. AMTM, Poblet, Fons Miravittles.

L'anunci del referèndum sobre el decret de Successió es percebia com una farsa de democratització del règim per aconseguir entrar al Pla Marshall per a Europa.⁹¹ El general George Marshall, secretari d'Estat, havia inclòs Espanya en el seu pla de reconstrucció europea, perquè no pretenia gravar-la, però no gosava fer cap acció sense que no s'hagués democratitzat o, almenys, que ho semblés. Des de l'aparició del pla en escena el 5 de juny, amb el discurs de Marshall a la Universitat de Harvard,⁹² l'oposició va adoptar diferents estratègies. Gil Robles i Indalecio Prieto varen veure amb encert que assenyalava una nova època i varen actuar. Tots dos es desplaçarien a Londres, on foren rebuts alternativament per Bevin, que exercí com a mediador. Bevin va recollir les qüestions sobre les quals divergien i les envià a cada un d'ells perquè treballessin una entesa. Gil Robles i Prieto varen celebrar cinc entrevistes cercant punts de coincidència. Per Prieto era indiscutible que el retorn de la monarquia havia de formalitzar-se amb un plebiscit popular previ. Per Gil Robles havia de ser una restitució directa, argumentant que la monarquia era el millor instrument per convocar les primeres eleccions generals de la transició, assentar el parlamentarisme i preservar l'ordre.

El discurs de Truman al congrés del 12 març de 1947 (Doctrina Truman) sobre Grècia i el perill comunista al país, avalaven la política conservadora de Marshall al Departament d'Estat. No es volia una Grècia a Espanya, com tampoc una democràcia en la qual el comunisme hi fos present, com a Itàlia i França. En aquell món a punt d'entrar, si ja no ho era, en la guerra freda, tot era útil. També l'Espanya de Franco. El govern franquista havia enviat delegats a Washington, on residia l'exministre José Félix de Lequerica, com Manuel Vila, sotscap de l'Institut Espanyol per a Moneda Estrangera, per tal d'aconseguir crèdits.⁹³ El juny de 1947, la premsa nord-americana, com el *New York Times* i el *Herald Tribune*, es feia ressò de la crisi econòmica espanyola. Des d'Espanya, Franco, entrevistat per Virgil Finkley, vicepresident de la United Press a Europa, acusava els Estats Units d'haver estat els responsables de l'actitud adoptada

91. Vegeu, entre altres, «Protest of premier Llopió to the United Nations against the Franco referendum», *Spanish Information*, Nova York, juny de 1947. AMTM, Poblet, Fons Miravittles.

92. Discurs de George C. Marshall, secretari d'Estat dels EUA, a la Universitat de Harvard, 5 de juny de 1947. FUE, Madrid, ARE-PCM, 40/2-42/1.

93. Article de Sam Pope Brewer transcrit al francès, «L'Espagne cherche à améliorer sa crise de dollars», Madrid, 26 de juny de 1947. Enviat a Alexandre Parodi, delegat francès a l'ONU. AMTM, Poblet, Fons Miravittles.

arreu del món envers el seu govern i d'incomplir les promeses que li havia fet Roosevelt durant la guerra. Espanya estava sent tractada de manera injusta.⁹⁴

Per la seva part, el govern republicà intentava frenar la concessió de crèdits nord-americans. Jaume Miravittles s'entrevistà amb diversos dirigents del Departament d'Estat, sovint acompanyat d'Antón de Irala. El 19 de juny visitava Samuel Reber, sotscaop de la Divisió de l'Europa de l'Oest i segon de Paul T. Culberston. Reber va assegurar que el Pla Marshall no s'aplicaria a Espanya i va posar en dubte que cap banc i empresa nord-americana acordés un crèdit bancari substancial amb Franco, coneixent la posició del govern. Va negar que es gestionessin crèdits per proporcionar matèria primera a la indústria tèxtil catalana i a altres sectors de l'economia, però sí que va reconèixer que certes empreses espanyoles estaven gestionant crèdits privats amb empreses nord-americanes per quantitats d'entre cent mil i tres-cents mil dòlars. Respecte a la política espanyola, Reber va afirmar que els Estats Units donarien suport a un govern democràtic format per elements que anessin des del sector socialista no comunista fins als monàrquics, excloent els extremistes d'esquerra i de dreta, com falangistes i carlistes. En el que Reber no es va manifestar tan explícit fou en com s'havia de facilitar el canvi.

Els republicans comptaven amb el suport de l'America for Democratic Action, constituïda a Washington després de la mort de Roosevelt per Eleanor Roosevelt, John Kenneth Galbraith, Walter Reuther, Arthur Schlesinger i el teòleg Reinhold Niebuhr. El seu president, Leon Henderson, va adreçar una carta al general Marshall el 4 de juny en què denunciava l'empresonament i la repressió de centenars de vaguistes bascs i el preguntava si es parlaria del cas espanyol a l'ONU per posar fi al «temps prudencial» que s'havia concedit a Franco.⁹⁵ Dos dies després, es reunia el Consell de Seguretat sense que es plantegés el cas espanyol per cap membre, malgrat les gestions de Llopis.

El govern basc va continuar intentant influir sobre l'Església aprofitant les pastorals del bisbe Antonio Piladain i les manifestacions de l'exiliat mossèn José Miguel Barandiarán. Antón de Irala havia contactat amb el delegat

94. Article de Virgil Finkley transcrit al francès, «Franco accuse les Etats Unis de l'attitude mondiale contra l'Espagne», Madrid, 26 de juny de 1946. Enviat a Alexandre Parodi, delegat francès a l'ONU. AMTM, Poblet, Fons Miravittles.

95. Carta d'Antonio de Irala a José Antonio Aguirre, a París. Nova York, 10 de juny de 1947. ANV, Artea, GE-647-2.

apostòlic a Washington, el cardenal Amietto Giovanni Cicognani, per informar-lo de la repressió exercida sobre els vaguistes de Bilbao.⁹⁶ Gil Robles també s'havia entrevistat amb el papa a Roma.⁹⁷ Pius XII veia amb simpatia que es trobés una solució acceptable per a la restauració monàrquica, però no va acceptar la denúncia de Gil Robles sobre el capteniment de la jerarquia eclesiàstica espanyola envers Franco, en promocionar el referèndum sobre la llei de Successió. Tanmateix, es va comprometre a fer que el Vaticà expedís instruccions perquè l'Església espanyola mantingués una actuació més independent respecte l'estat.

El 6 de juliol, Franco convocava el referèndum que donà lloc a la llei de Successió i a la restauració automàtica de la monarquia, amb ell centralitzant tots els poders i elegint el monarca que l'havia de succeir. El referèndum havia mobilitzat l'oposició, també la monàrquica. Joan de Borbó ja havia denunciat el 7 d'abril el projecte de la llei de Successió en el Manifest d'Estoril. Uns dies després del referèndum, Franco s'entrevistava amb Paul T. Culberston, en una visita explotada amb una gran publicitat, malgrat que aquest va afirmar, quan va arribar en vaixell a la Corunya, que els Estats Units no havien canviat de parer sobre la dictadura. Tanmateix, va produir un gran efecte.

El govern Llopió va entrar en crisi poc després. Al congrés socialista del PSOE a Tolosa de Llenguadoc l'última setmana d'aquell mogut juliol, Prieto va defensar la idea de Junta mixta, més flexible que el govern republicà per a la incorporació de sectors conservadors, l'exèrcit i l'Església. Llopió va dimitir. Amb l'Assemblea de l'ONU a les portes, Martínez Barrio va encarregar al republicà Álvaro de Albornoz la formació d'un nou Consell de Ministres. Fou un govern sense suports, tampoc dels nacionalistes catalans i bascos. La Generalitat i el govern basc varen adoptar una posició a l'expectativa, sense involucrar-se amb el govern espanyol ni amb la Junta prietista. Tampoc en aquells dies les relacions entre ERC i el PNB passaven per un bon moment, després d'algunes topades entre Tarradellas i Irujo. D'alguna manera, el món republicà s'ensorrava en renunciar a la república, fet que per als nacionalistes comportava a més a més la possibilitat que els estatuts d'autonomia no es revalidessin.

96. Carta d'Amietto Giovanni Cicognani a Antonio de Irala, a Nova York. Washington, 14 de juny de 1947. ANV, Artea, GE-647-2.

97. «Nota confidencial n.º 21. 29 Octubre 1947. Entrevista de Gil Robles con el Papa». ANV, Artea, GE-664-4.

El 15 de setembre, la Generalitat havia difós un nou comunicat públic adreçat a les Nacions Unides. Es posava en dubte el guany democràtic obtingut amb la solució del «temps prudencial», i denunciava el referèndum franquista sobre la llei de Successió: «Plebiscit amb un sol elector [Franco], i el d'una monarquia de butxaca, feta a gust de l'àrbitre suprem, perquè se'n serveixi com i quan voldrà».⁹⁸ El 29 d'agost el president Irla s'havia adreçat al secretari general de la International Association of Democratic Lawyers, a Nova York,⁹⁹ per denunciar el terror franquista i salvar algunes víctimes de la repressió. S'havia sofert una nova onada repressiva al país i es denunciaven les tortures, que anaven des d'injeccions de càmfora per fer reviure els presos i detinguts quan defallien, fins a fer-los «la roda», «el passeig» i «el torniquet», prendre'ls la dona i deixar els seus fills tancats a casa.¹⁰⁰

A finals de setembre, Miratvilles i Irala varen marxar a Washington per entrevistar-se de nou amb Reber. Quan Irala va assenyalar la conveniència que l'ONU fes un pas endavant sobre el tema espanyol, Reber el va tallar en sec: «Estados Unidos tiene ya fijada su política en las Naciones Unidas por lo que a España se refiere [...]. No queremos que haya decisiones contra Franco y en esta línea están de acuerdo Inglaterra y Francia».¹⁰¹ Reber no va donar-los cap esperança, però es va interessar per les gestions de Prieto. Les entrevistes amb Outerbridge Horsey, diplomàtic responsable dels afers espanyols al Departament d'Estat, no donaren millor resultat. Horsey coneixia la dualitat que s'havia creat entre el govern republicà d'Albornoz i la Junta prietista i, com Reber, es va mostrar contundent. Els Estats Units no volien que el cas espanyol es debatés de nou a l'ONU: «Estamos convencidos que las discusiones anteriores han fortalecido a Franco [...] Franco sabe que no tendrá dinero y eso es suficiente. Lo mejor en vez de discutir las cosas en las Naciones Unidas es que cuando a nosotros se nos acerquen hombres de negocios y personalidades franquistas les digamos, como les estamos diciendo, que no hay ni habrá dinero. El efecto es

98. Nota pública del president de la Generalitat, Josep Irla, amb motiu de la reunió de l'Assemblea de l'ONU, París, 15 de setembre de 1947. AMTM, Poblet, Fons Irla.

99. Carta i nota de Josep Irla al secretari general de la International Association of Democratic Lawyers, a Nova York. París, 29 d'agost de 1947. AMTM, Poblet, Fons Irla.

100. «Relació d'un detingut», *Butlletí d'Informació*, núm. 8, París, 11 de setembre de 1947. Generalitat de Catalunya, Serveis d'Informació. AMTM, Poblet.

101. Carta i informes redactats per Antón d'Irala enviats a José Antonio Aguirre, a París. Nova York, 25 de setembre de 1947. ANV, Artea, GE-647-2.

el mismo». ¹⁰² I advertia: «En las Naciones Unidas no habrá discusión. Se dará cuenta de cómo se ha cumplido la recomendación de la asamblea anterior y se pasará a otro asunto». D'aquelles converses es va arribar a un pacte. Els republicans no avalarien cap proposta sobre sancions econòmiques que no anessin dirigides exclusivament als crèdits. No es volia que l'URSS i països de la seva esfera aprofitessin el cas espanyol per posar objeccions al Pla Marshall.

Uns dies després, Norman Armour, sotssecretari d'Estat, encarregava a George F. Kennan, cap del grup de Planificació Política, un informe sobre la política nord-americana a seguir amb Espanya. Es proposava un canvi d'actitud a l'ONU per millorar les relacions econòmiques i, sobretot, les militars amb Franco. En definitiva, s'havia de posar el punt i final a la qüestió espanyola. ¹⁰³

Com l'any 1946, de nou la delegació basca a Nova York va treballar a tot ritme, preparant un memoràndum perquè el signés i completés Albornoz quan arribés i lliurar-lo al president de l'Assemblea, el brasiler Owsaldo Aranha. A diferència de l'anterior, aquest era un memoràndum de mínims que traslladava fidelment el canvi que s'havia produït amb l'arribada del Pla Marshall i dins la mateixa administració nord-americana. El que se sol·licitava a l'Assemblea era una ratificació dels acords presos amb anterioritat i no donar suport moral ni material a un règim que la mateixa Assemblea havia condemnat. Si l'ONU votava aquesta resolució, s'haurien de cancel·lar les operacions econòmiques d'emprèstits, cessions i arrendaments que estiguessin en marxa amb Espanya i la recomanació a tots els països membres que informessin el secretari general i l'Assemblea sobre la forma en què havien complert la recomanació. ¹⁰⁴ El bloqueig dels crèdits no suposava el trencament de les relacions comercials de compra de mercaderies ni *clearings*, tampoc l'ajuda humanitària. ¹⁰⁵ «Nadie

102. *Ibid.*

103. FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES. *G. Kennan to the Secretary of State and the Under Secretary of State. Annex. U.S. policy toward Spain 1947*, vol. III. Washington, 20 d'octubre de 1947, p. 1092-1095.

104. Esborrany de la proposta presentada pel govern republicà espanyol a l'Assemblea de l'ONU. Redactada per Antón de Irala i Jaume Miratvilles i signada pel president del Consell de Ministres de la República, Álvaro de Albornoz. Nova York, 19 de setembre de 1947. ANV, Artea, GE-647-2.

105. Notes adreçades al president Aguirre referents a la política a seguir pel govern espanyol en l'Assemblea de l'ONU. Redactades per Antonio de Irala, Nova York, 19 de setembre de 1947. ANV, Artea, GE-647-2.

deplora más que el gobierno español que la cuestión de España sea un grave motivo de fricción internacional», afirmaria Alborno, i justificava la limitació de la proposta presentada, «porque creemos que en las actuales circunstancias no conduciría a resultados prácticos y podría complicar nuestra situación en la Asamblea». ¹⁰⁶

Alborno va intentar fer un equilibri entre països llatinoamericans, democràcies occidentals i estats de l'esfera soviètica. Havia fet gestions prèvies amb els governs amics de Mèxic, Veneçuela i Guatemala, però, com en el cas de Llopi el juny, cap dels tres governs no es va avenir a plantejar més propostes. Així mateix, va intentar evitar que l'URSS i els estats de la seva esfera presentessin iniciatives sancionadores i s'ajustessin a la recomanació dels crèdits.

El cas espanyol es va debatre amb l'ombra de Grècia, Indoxina, Corea i Palestina passejant per l'Assemblea. La tensió entre les dues potències mundials era enorme i es parlava de la retirada de l'URSS de l'ONU. Es va tractar al comitè primer (política i seguretat), del qual va passar a un subcomitè, per elaborar una proposta de recomanació pactada. En el debat, els països llatinoamericans varen manifestar-se en general només a favor de ratificar els acords anteriors. Per la seva part, el delegat francès, Leon Jouhaux, havia proposat sancions que, quan les va posar en comú amb la resta dels membres de la delegació francesa, varen ser refusades. La situació a França també havia canviat. El partit comunista havia marxat del govern el mes de maig i estava promovent vagues.

Bèlgica i els països nòrdics, favorables als republicans l'any anterior, varen mostrar-se reservats. Gran Bretanya tampoc no va donar suport a la proposició sobre els crèdits. En la línia de Reber, Davies va afirmar que el govern britànic no ajudaria econòmicament Franco, però no volia que aquesta decisió es formalitzés a l'ONU, perquè es podia interpretar com l'inici d'una política de sancions. No es tocava, ni superficialment, cap punt que directament o indirectament tingués a veure amb el Pla Marshall. Els estats de l'Europa de l'Est varen manifestar-se inicialment favorables a la proposta republicana, però quan varen conèixer que els països llatinoamericans que havien reconegut el govern republicà no volien signar la proposició, es varen limitar a donar suport a la

106. Carta i memoràndum adreçat per Álvaro de Alborno a Oswaldo Aranha. El document no porta data, perquè s'havia de lliurar quan es donés a conèixer el dia que es debatiria el cas espanyol a l'Assemblea. La idea era presentar-lo a última hora. És probable que es redactés l'última setmana de setembre o la primera d'octubre de 1947. ANV, Artea, GE-647-2.

proposició de Polònia. Aquesta pretenia que el cas espanyol tornés al Consell de Seguretat.

La gran sorpresa va arribar quan els Estats Units no varen acceptar ni la proposta de ratificació dels acords de 1946. L'any anterior s'havien oposat al segon paràgraf de la recomanació que feia referència al «temps prudencial», però, finalment, havien votat el conjunt del text. En presentar-se de nou, la seva oposició a incorporar aquest paràgraf va obligar a votar per separat cada un dels tres punts de la recomanació.

El plet espanyol, ja una anomalia, havia esdevingut també un destorb. No va obtenir ni la ratificació sencera de l'any anterior i el 17 de novembre restava fora de les Nacions Unides.¹⁰⁷ Com volien els Estats Units, el segon paràgraf no va ser ratificat. També els intents perquè la qüestió espanyola tornés al Consell de Seguretat foren inútils.¹⁰⁸ Els ambaixadors continuarien fora d'Espanya, però Franco ja no estaria sota vigilància i, per tant, restava fora de l'àmbit de penalització soviètica al Consell de Seguretat.

En aquesta ocasió, el cas espanyol no va tenir repercussió mediàtica, i el tracte que va rebre Albornoz, també per les delegacions de països amics, fou correcte, però fred. L'escassa influència del govern republicà i la presència de Negrín i Luis de Azcárate amb una proposta de recomanacions més dures donava una imatge bastant desoladora de l'oposició. Albornoz estava sol a l'ONU: «Sonaban otras voces llamando a otras puertas y se patentizaba en múltiples formas la división y la discordia republicanas», escriuria als seus ministres.¹⁰⁹

II. CAP A L'ADMISSIÓ D'ESPANYA A L'ONU (1948-1955)

Després que el govern republicà no obtingués cap resultat a l'Assemblea que no fos el de veure retallada la recomanació del desembre de 1946, Albornoz va adreçar-se encara als ministres d'Afers Exteriors de França, Gran Bretanya, els

107. *Annual report of the Security Council 1947-1948, Part. 1: United Nations. Section 2. The General Assembly, Chapter D. Second regular session*, p. 47 i sq.

108. Informe adreçat a Alexandre Parodi, delegat francès a l'ONU, 8 de juliol de 1947. AMTM, Poblet, Fons Miravittles.

109. Carta d'Álvaro de Albornoz a Fernando Valera, a París. Nova York, 19 de novembre de 1947. FUE, Madrid, ARE-PCM, 1/1/2/9-2/39).

Estats Units i l'URSS, reunits aquell novembre a Londres en un clima d'hostilitat manifesta i clara ruptura, en el marc de les vagues promocionades pels comunistes que tenien lloc a França i Itàlia. Un informe secret del Comissariat d'Informació General de Perpinyà adreçat al prefecte dels Pirineus Orientals afirmava que les organitzacions polítiques espanyoles, catalanes i basques s'havien manifestat en contra del moviment.¹¹⁰ L'informe assegurava que el PCE, que tenia entre tres-cents i quatre-cents militants a la regió, i el PSUC, entre quatre-cents i cinc-cents, hi havien participat. La persecució dels comunistes exiliats a França culminaria amb una operació conjunta entre les policies francesa i espanyola el 1950.

En aquell clima, Albornoz ja no demanava sancions, només que es donés suport i solucions a l'oposició.¹¹¹ El gener de 1948, Irla dissolia el govern de la Generalitat. No se'n tornaria a formar cap més a l'exili. Prieto, elegit president del PSOE el març, i Gil Robles miraven d'accelerar l'acord. Finalment, el pacte entre Joan de Borbó i Franco del 25 d'agost de 1948 dinamitaria l'opció prietista, tot i que encara es mantindria tres anys més. El 30 d'agost, Prieto i Gil Robles signaven el Pacte de Saint-Jean-de-Luz, amb una solució plebiscitària que ja no tindria recorregut.

Miravittles encara s'entrevistaria amb Horsey per sondejar canvis en la política nord-americana. El diplomàtic nord-americà li va contestar amb claredat: la política dels Estats Units a Europa eren el Pla Marshall i combatre l'expansió soviètica, i manifestava dubtes seriosos sobre una transició pactada: «No veo cómo la Iglesia pueda actuar enérgicamente contra Franco ni cómo los monárquicos puedan aceptar el plebiscito».¹¹² Miravittles continuaria actuant prop del govern nord-americà i de les Nacions Unides, entre altres, denunciant la detenció de membres d'ERC a Barcelona i sol·licitant, com es venia fent des de 1945, que la mort de Lluís Companys fos tractada com un acte criminal de guerra.¹¹³

110. *Note d'Information. Secret*, núm. 1356/N1. Enviada pel Comissariat des Renseignements Généraux de Perpinyà al prefecte dels Pirineus Orientals a Perpinyà. Perpinyà, 29 de novembre de 1947. ADPO, Perpinyà, 31W 33.

111. Proposta de document per a la reunió de Londres, novembre de 1947. FUE, Madrid, 232-16.

112. Entrevista entre el Sr. Miravittles i el Sr. Cute Bridge Horsey, cap de la secció espanyola del Departament d'Estat, 29 de gener de 1948. AMTM, Poblet, Fons Miravittles.

113. Carta de Jaume Miravittles al secretari general de l'ONU, Nova York, 25 de maig de 1948. AMTM, Poblet, Fons Miravittles.

Des de 1947, el flux d'exiliats cap a Espanya havia anat augmentant. Espanya restava com una incongruència a l'Europa occidental, i per als que havien lluitat contra el feixisme durant la Guerra Civil i la Segona Guerra Mundial, com un insult i una injustícia. El setembre de 1948, Albornoz adreçava diferents escrits a les Nacions Unides denunciant la política de no-intervenció de l'organisme, però l'*spanish question* ja no es va incloure a l'agenda.¹¹⁴ El 4 d'abril de 1949 es creava l'OTAN i just un mes després, el cas espanyol tornava al comitè polític de l'Assemblea, introduït pel delegat de Polònia. Albornoz havia enviat al secretari general de l'ONU, Trigvye Lie, un altre memoràndum amb vint-i-un annexos. Entre el 4 i el 7 de maig es va debatre la proposta polonesa de sancions econòmiques. En sentit contrari, es va presentar la proposta de Bolívia, Brasil, Colòmbia i Perú, la qual recomanava llibertat d'acció als estats membres per restablir les relacions diplomàtiques amb Espanya. Cap de les dues propostes no va obtenir la majoria de dos terços. Els Estats Units varen votar en contra de la proposició polonesa i es varen abstenir de la llatinoamericana.

Truman havia donat el vistiplau a darrera hora a la proposta de la delegació nord-americana formada per Elionor Roosevelt, John F. Dulles, Phillip C. Jessup i Benjamin V. Cohen, en contra de les pressions del Departament de Defensa. La proposta afavoria l'entrada d'Espanya en alguns organismes de l'ONU, però mantenia la sanció diplomàtica. Aquest posicionament es revertiria poc temps després davant la pluja de crítiques que Truman va rebre per l'abstenció i no haver votat a favor del retorn dels ambaixadors a Espanya. Al Congrés nord-americà, els integrants de l'*Spanish lobby* fomentat per Lequerica, com Styles Bridges, varen denunciar que la primera potència del món no podia permetre's aquella manca de decisió, abstenint-se en les votacions. Lawrence H. Smith posaria contra les cordes el secretari d'Estat Dean Acheson, ja que, quan aquest defensà que la posició nord-americana venia condicionada per la manca de drets i llibertats a Espanya, Smith li va fer veure que, en aquell cas, alguns països europeus i llatinoamericans tampoc haurien de ser reconeguts pels Estats Units.¹¹⁵

114. Carta d'Álvaro de Albornoz a H. V. Evatt, president de les Nacions Unides. París, 15 de novembre de 1948. FUE, Madrid, 86-1.

115. *Congressional Record. 81st Congress. 1st Session. Remarks in the Senate relative to U.S. Policy toward Spain*, 10 de maig de 1949, p. 5971.

La pressió del Congrés i del Departament de Defensa sobre la política del Departament d'Estat seria aclaparadora en els mesos següents. Truman faria el pas definitiu quan, a primers de 1950, Acheson va anunciar que, a causa del fracàs de la recomanació de 1946, els Estats Units votarien una resolució que permetés el retorn dels ambaixadors als estats membres que així ho desitgessin. En aquell lapse de temps havien tingut lloc dos fets que donarien un gir més dur a la guerra freda i l'oficialitzarien. La tardor de 1949, les forces comunistes de Mao Tse-Tung havien derrotat les nacionalistes de Chiank Kai-Shek, i l'URSS havia fet esclatar la seva primera bomba atòmica, posant fi al monopoli atòmic nord-americà.

Amb l'esclat de la Guerra de Corea el juny de 1950, no es descartava que l'expansió comunista toqués la porta d'occident. Davant d'aquella possibilitat, la posició estratègica d'Espanya i l'establiment de bases militars nord-americanes es plantejaven com una necessitat peremptòria. Calia, doncs, que l'Assemblea anul·lés la recomanació de 1946 i es restablissin les relacions formals. El 27 d'octubre es va reunir el comitè polític de l'ONU. John S. Sparkman va presentar la proposta d'anul·lació nord-americana, la qual fou aprovada per majoria, després que es votés en dos torns. Primer, el preàmbul general de condemna al franquisme, i el paràgraf que feia referència al trencament de relacions diplomàtiques. El 4 de novembre de 1950, la resolució va passar a l'Assemblea, on va ser aprovada per 38 vots a favor, 10 en contra i 12 abstencions. La recomanació del 12 de desembre de 1946 restava sense vigència.¹¹⁶

A Europa varen votar a favor Bèlgica, Holanda i Luxemburg; es varen abstenir Gran Bretanya, França, Noruega, Dinamarca i Suècia, mentre l'URSS, Bielorússia, Ucraïna, Txecoslovàquia, Polònia i Iugoslàvia votaren en contra. A Amèrica Llatina varen votar a favor la majoria dels estats membres, amb l'excepció de Mèxic, Uruguai i Guatemala, que varen votar en contra, i Cuba, que es va abstenir. Antics aliats com Veneçuela i Panamà varen votar a favor. Els països àrabs varen votar favorablement, mentre Israel ho feia en contra. Els estats asiàtics i africans varen votar també majoritàriament a favor, menys l'Índia, Indonèsia, Birmània i Etiòpia, que es varen abstenir. Austràlia i Nova Zelanda també s'abstingueren.

La decisió de l'ONU es va endur les restes de bona part dels dirigents que havien protagonitzat aquella primera oposició exiliada dels anys quaranta.

116. Acta de l'Assemblea de l'ONU del 4 de novembre de 1950. ONU, A/RES/386 (III)-A/PV-304.

Només uns dies després, Prieto dimitia com a secretari general del PSOE, de la vicepresidència de la UGT i del comitè d'enllaç amb els monàrquics, amb la coneguda frase: «Mi fracaso es completo. Soy responsable de haber inducido a nuestro partido a fiarse de poderosos gobiernos democráticos que no merecían esta confianza, como acaban de demostrarlo».¹¹⁷ Albornoz també va presentar la dimissió, però, a instàncies de Martínez Barrio va continuar en el govern, fins a la seva marxa definitiva el juliol de 1951. El 15 d'aquell mes, Joan de Borbó s'adreçava a Franco per negar qualsevol tipus d'aliança o pacte amb cap força política aliena al Movimiento Nacional. L'agost es formalitzava el trencament del pacte de Saint-Jean-de-Luz entre Prieto i Gil Robles.

El 13 d'agost, Félix Gordón Ordás formava un nou Consell de Ministres. Els documents que el nou president enviaria a l'ONU ja no tindrien cap ressò. El 1952, el triomf del Partit Republicà a les eleccions nord-americanes obria les portes als acords signats l'any següent que permeteren la instal·lació de les bases americanes de Rota, Torrejón de Ardoz i Saragossa. Espanya entrava a la UNESCO, i el gener de 1955 se li va atorgar un lloc d'observador permanent a l'ONU fins que fos admesa la seva sol·licitud. Gordón Ordás va denunciar-ho,¹¹⁸ conscient que era només un gest. El 14 de desembre de 1955 Espanya entrava a l'ONU.

BIBLIOGRAFIA

- BALFOUR, Sebastian; PRESTON, Paul [eds.] (2002). *España y las grandes potencias en el siglo XX*. Barcelona: Crítica.
- BIN AHMED, Qasim (1992). *Britain, Franco and the Cold War 1945-1950*. Nova York.
- CABEZA SÁNCHEZ-ALBORNOZ, Sonsoles (1995). «Posición de la República en el exilio ante el ingreso de España en la ONU». *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. 17.
- DELGADO GÓMEZ-ESCALONILLA, Lorenzo (2001). «El régimen de Franco, el Plan Marshall y las potencias occidentales». *Relations Internationales*, núm. 106.

117. *El Socialista*, 16 de novembre de 1950.

118. Carta de Félix Gordón Ordás a Dag Hammarskoeld, secretari general de l'ONU, París, 8 de febrer de 1955. FUE, Madrid, 421-13.

- DULPHY, Anne (2002). *La politique de la France à l'égard de l'Espagne de 1945 à 1955. Entre idéologie et réalisme*. París: Ministère des Affaires Étrangères.
- DUNTHORN, D. J. (2000). *Britain and the Spanish Anti-Franco Opposition, 1940-1950*. Basingstoke: Palgrave.
- EDWARDS, J. (1999). *Anglo-American Relations and the Franco Question, 1945-1955*. Oxford: Oxford University Press.
- EIROA, Matilde (2001). *Las relaciones de Franco con Europa Centro-Oriental (1939-1955)*. Barcelona: Ariel.
- ESPADAS BURGOS, Manuel (1987). *Franquismo y política exterior*. Madrid: Rialp.
- FERNÁNDEZ GARCÍA, Antonio; PEREIRA CASTAÑARES, Juan Carlos (1995). «La percepción española de la ONU (1945-1962)». *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. 17, Madrid: Servicio de Publicaciones de la Universidad Complutense.
- FLORES, Xavier (2001). «El Gobierno de la República en el exilio. Crónica de un imposible retorno, Espacio, Tiempo y Forma». *Historia Contemporánea*, sèrie V, núm. 14.
- GIL PECHARROMÁN, Julio (2008). *La política exterior del franquismo. Entre Hendaya y El Aaiún*. Barcelona: Flor del Viento.
- GIL-ROBLES, José María (1976). *La monarquía por la que yo luché: páginas de un diario, 1941-1954*. Madrid: Taurus.
- GROMYKO, Andrei (1989). *Memorias*. Madrid: El País/Aguilar.
- GÜELL, Casilda (2009). *Las potencias internacionales ante la dictadura española (1944-1950)*. Madrid: Aresta Editorial.
- GUIRAO, Fernando (1998). *Spain and the Reconstruction of Western Europe, 1945-57, Challenge and Response*. Londres - Nova York: Macmillan/St. Martin's Press.
- HASSIOTIS, Luciano (2010). «Grecia ante la cuestión española (1946-1950)». *Ayer*, núm. 78, p. 233-264.
- HAYES, Carlton J. H. (1951). *The United States and Spain*. Nova York: Sheed & Ward, Inc.
- HUGHES EMMET, J. (1947). *Report from Spain*. Nova York: Henry Holt & Co.
- JARQUE, Arturo (1998). «Queremos esas bases». A: *El acercamiento de Estados Unidos a la España de Franco*. Madrid: Universidad de Alcalá de Henares.
- JIMÉNEZ DE ABERÁSTURI, Juan Carlos (1999). *De la derrota a la esperanza: políticas vascas durante la Segunda Guerra Mundial (1937-1947)*. Bilbao: Instituto Vasco de Administración Pública (IVAP).

- JIMÉNEZ REDONDO, J. C. (1996). «La península Ibérica entre el fin de la Cuestión Española y la guerra fría». A: LLEONART, J. A. *España y la ONU*. Vol. V. Madrid: CSIC, p. 83-123.
- LEFFLER, Melvyn, P. (2008). *La guerra después de la guerra. Estados Unidos, la Unión Soviética y la Guerra Fría*. Barcelona: Crítica.
- LEITZ, Christian; DUNTHORN, David. J. [eds.] (1999). *Spain in International context. 1936-1959*. Nova York - Oxford: Berghahn.
- LIEDTKE, Boris N. (1997). *Embracing Dictatorship. United States Relations with Spain, 1945-1953*. Londres: MacMillan.
- LLEONART Y ANSELEM, Alberto (1983). J. *España y ONU. La «cuestión española» (1945-1947)*. 2 vol. Madrid: CSIC. Vol. III (1985), vol. IV (1991), vol. VI (1996).
- LEÓN GIRBAU, Vicente (1960). «España y la Guerra Fría». *Cuadernos Americanos*. Vol. 62.
- MARQUINA BARRIO, Antonio (1986). *España en la política de la seguridad occidental 1939-1986*. Madrid: Ediciones Ejército.
- MARTÍNEZ LILLO, P. A. (1996). «La diplomacia española y el Plan Marshall en el marco de las relaciones hispano-francesas (junio 1947-abril 1948)». *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. 18, p. 155-174.
- (2000). «La política exterior de España en el marco de la Guerra Fría». A: TUSELL, J.; AVILÉS, J. J., i PARDO, R. *La política exterior de España en el siglo XX*. Madrid: UNED-Biblioteca Nueva, p. 323-340.
- MORADIELLOS, Enrique (2000). «La Conferencia de Postdam de 1945 y el problema español». A: TUSELL, J.; AVILÉS, J. J., i PARDO, R. *La política exterior de España en el siglo XX*. Madrid: UNED-Biblioteca Nueva, p. 307-326.
- (2005). *Franco frente a Churchill*. Barcelona: Península.
- MORALES MONTOYA, Mercè (2008). *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*. Barcelona: Editorial Base.
- PETRESDORFF, E. von (1971). «Las relaciones internacionales de España en los años 1945 a 1955». *Revista de Política Internacional*, núm.117, p. 51-88.
- PHARO, Helge (2018). «Small State Anti-Fascism: Norway's Quest to Eliminate the Franco Regime in the Aftermath of World War II». *Culture & History Digital Journey*, núm. 7 (1).
- PONS RÀFOLS, Xavier (2015). «Spain in the United Nations: Sixtieth Anniversary». *Spanish Yearbook International Law*, p. 101-127.
- PORTERO, Florentino (1990). *Franco aislado*. Madrid: Istmo.

- (2002). «España, el Reino Unido y la Guerra Fría». A: BALFOUR, S.; PRESTON, P. [eds.]: *España y las grandes potencias en el siglo XX*. Barcelona: Crítica, p. 210-228.
- POWELL, Charles; JIMÉNEZ, Juan Carlos [eds.] (2007). *Del autoritarismo a la democracia. Estudios de política exterior española*. Madrid: Sílex.
- PRESTON, Paul (1999). «Franco's Foreign Policy, 1939-1953». A: LEITZ, Christian; DUNTHORN, David. J. [eds.] *Spain in an International Context, 1936-1959*. Nova York - Oxford: Bergahn, p. 1-18.
- REIN, Raanan (1991). «Israel and the "Spanish Question" in the United Nations, 1949-55». *International Problems, Society & Politics (Hebrew)*. Vol. 30, núm. 57, p. 74.
- (1995). *Franco-Perón. Las relaciones hispano-argentinas, 1943-50*. Madrid: CSIC.
- SÁNCHEZ GONZÁLEZ, Irene (2015). *Diez años de soledad. España, la ONU y la dictadura franquista, 1945-1955*. Sevilla: Editorial Universidad de Sevilla.
- SEBASTIÁN DE ERICE, José (1950). «España y las Naciones Unidas». *Cuadernos de Política Internacional*, núm. 4 (diciembre), p. 9-49.
- SWAIN, Geoffrey (1999). «Stalin and Spain, 1944-1948». A: LEITZ, Christian; DUNTHORN, David. J. [eds.] *Spain in an International Context, 1936-1959*. Nova York - Oxford: Bergahn, p. 245-264.
- TERMIS, Fernando (2005). *Renunciando a todo. El régimen franquista y los Estados Unidos desde 1945 hasta 1963*. Madrid: UNED - Biblioteca Nueva, 2005.
- TROUVE, Martin (2008). *L'Espagne et l'Europe de la dictature de franco à l'Union Européenne*. Brussel-les: Peter Lang.
- TUSELL, J.; AVILÉS, J. J., i PARDO, R. (2000). *La política exterior de España en el siglo XX*. Madrid: UNED - Biblioteca Nueva.
- VEIGA, Francisco; UCELAY-DA CAL, Enrique, i DUARTE, Ángel (1997). *La paz simulada. Una historia de la Guerra Fría (1941-1991)*. Madrid: Alianza Editorial.
- VIÑAS, A. (2003). *En las garras del águila. Los pactos con EE.UU., de Francisco Franco a Felipe González (1945-1995)*. Barcelona: Crítica.
- YUSTE DE PAZ, Miguel Ángel (2005). *La Segunda República española en el exilio en los inicios de la Guerra Fría (1945-1951)*. Madrid: Fundación Universitaria Española.
- ZUBOK, Vlasdislav (2008). *Un imperio fallido. La Unión Soviética durante la Guerra Fría*. Barcelona: Crítica.